

REVISTA TEOLOGICĂ

organ pentru știința și viața bisericească.

Abonamentul: Pe un an 10 coroane; pe o jumătate de an 5 coroane
Pentru România 12 Lei. — Un număr 50 fil.

Hristos a înviat!¹

«Moartea s'a înghițit în biruință; Moarte, unde este boldul tău? Iadule unde este biruința ta?»

Pavel I. Ep. Cor.

Cap. XV. v. 54—55.

Iubiți ascultători!

Nu cunosc sărbătoare pe fața pământului, care să ne umple inima cu nădejdi mai bogate ca această luminoasă zi, pe care a făcut-o Domnul să ne bucurăm și să ne veselim într'ansa. Nu cunosc dimineață mai minunată, decât aceasta, când poporul cu vârtelniți de ceară în mâni aleargă spre biserică, din mijlocul căreia cu glas de biruință le vestește preotul înălțătoarele cuvinte: «Hristos a înviat din morți, cu moartea pe moarte călcând, și celor din morminte vieță dăruindu-le».

Mai dedemult, biserica creștinilor din vechime împreunase la un loc cele două sărbători, adică cea a răstignirii și cea a învierii, botezându-le cu unul și același nume. Fapta aceasta nu este fără de însemnătate pentru noi, ceice viețuim în vremurile de astăzi. Căci bucuria

¹ Din volumul de predici ce va apărea în curând.

mare, clocotitoare, a învierii, purcede tocmai din jelanía răstignirii, iar răstignirea se schimbă într'o sărbătoare veselă de mântuire a omenirii, și de împăciuire pusă între pământ și cer, abia dacă s'a întărit odată cu pecetea Paștilor «celor frumoase și izbăvitoare». Paștile sunt ca un puternic și învingător amin, ceace înseamnă în limba noastră *așa este*, pe care-l rostește Dumnezeu din raiu la sfârșitul celor din urmă cuvinte ale Mântuitorului pe cruce; sânt semnul că jertfa de sânge adusă de Hristos pe dealul Golgotei, n'a fost zadarnică; sunt chezașia cea mai deplină, că pe pământ nu va mai stăpâni stricăciunea, și nu va mai birui moartea cu duhurile și întunerecul ei, ci vieța!

Trei sunt foloasele duhovnicești, pe cari le putem scoate din strălucita faptă a învierii Domnului, adecă ni s'a întărit credința, ni s'a deșteptat nădejdea și ni s'a aprins în inimă flacăra pâlpăitoare a iubirii deaproapelui nostru.

Mai întâiu *credința*.

Cunoaștem multe lucruri în lumea aceasta, cari nu sunt date omului cu mintea lui cea neîndămânată să le cunoască; sunt multe fapte, cari oricât de ager ai fi la gândire și oricâtă înțelepciune ai avea, nu le poți tălmăci în nici un fel, ci ești nevoit să te apropii de ele numai cu armele credinții. Prin urmare dacă Isus n'ar fi înviat din morți, de bunăseamă că toată credința și dragostea față de biserică, ar fi trebuit să ni se spulbere din suflet și să se împrăștie întocmai ca și fumul nestatornic. Prin învierea lui Isus a biruit deci crucea, această neasemănată icoană a credinții creștinești, și învingerea ei a potolit mânia cerului asupra oamenilor, a săvârșit împăcarea lumii, a schimbat pământul în raiu, a zdrobit lanțurile morții, a stârpit puterea întunerecului,

a întors pe oameni din rătăcire, a făcut să salte la lumină adevărul, a sădit în sufletele noastre fapta cea bună și a pus temelie de stâncă împărăției lui Dumnezeu.

Și acum *nădejdea*.

Invierea lui Hristos ne-a dovedit cu toată trăinicia, că moartea trupească nu este un rău așa de mare, precum ni se înfățișează la cea dintâiu privire. Ieșirea lui din mormânt, ne-a făurit și nouă ca din oțel nădejdea învierii. Și aceasta înseamnă foarte mult. De câteori nu avem lipsă în viață de nădejdea aceasta? Dar în timpurile noastre de urgență, acum când atâția din frații, din copiii și din părinții noștri, aleargă ca să moară pe câmpurile de luptă: cum am fi în stare să ne mângăem oare, dacă Isus nu ne-ar fi lăsat prin strălucita sa pildă, încrederea, că aceia cari și-au vărsat sângele și au murit, vor învia iarăș? Icoana ce ni-o înfățișează câmpurile de luptă cu miile lor de morți, ar fi îngrozitoare, dacă n'ar pluti peste ea, ca un vultur cu aripele întinse, duhul uriaș al învierii. Și în clipa aceasta ne pare cu nepuțință a nu ne trimite puțin gândul și la acei, cari sunt azi așa de departe de vetrele lor strămoșești. Ca printr'o perdea străvezie de ceață îi vedem acum răsărind înaintea noastră, cu tot dorul lor nemărginit de casă, cu toată durerea și suferința din sufletul lor, și din glasul bogat al clopotelor de înviere, desprindem ca dintr'un adânc necunoscut de peșteră cuvintele lor duioase, într'o înșiruire de mărgăritare și lacrimi. Să-l chemăm deci la masa bucuriei noastre și pe sărmanul ostaș, murind, cine știe sub care adăpost de șanț, pe nemărginitele câmpuri de bătae. El va veni de bunăseamă, căci pentru suferințele lui a înviat Mântuitorul, și azi e sărbătoare. Priviți-l deci drept în față. Un glonte i-a străpuns pieptul cu iuțeala fulgerului. El cade la pământ și în momentul

acesta simte că trebuie să moară. De nimic nu-i pare rău, nici de tinereța lui și nici de prietini. Un singur lucru îl istovește și îl face să sufere: străinătatea și setea, o sete cumplită, pe care trebuie că o au numai ceice mor, în cele din urmă clipe.

Sărmanul ostaș să târăște cum poate pe brânci, sub un mesteacăn cu frunzele jucăușe, căutând un loc unde să-și adăpostească capul de groaza arșiței de ameazi, la umbră — și se așează frumos, cu fața în sus, pentru că să moară. Îi este sete, o sete arzătoare, iar gâtul lui începe să tremure cuprins de niște mișcări repezi, ca niște sughituri. Văzuse adeseori murind ortaci de ai lui din sat, și astfel cunoaște acest semn trist al sfârșitului, pe care poporul obicinuește să-l numească: sughitul morții. Sângele lui curge mereu din rană, și nisipul fierbinte al câmpiei uscate și sfăroгите, bea acest sânge cu lăcomie ca pe o rouă. De altfel nu simte aproape nici o durere, nici o împunsătură, și afară de setea aceasta care-l frige neîncetat, aproape nici nu mai suferă.

Deodată bietul ostaș murind, începe să aibă vedenii străine, pe cari le zărește ca într'o depărtare lăptoasă și nedeslușită: șirul Carpaților ardelenesti, investmântați cu brădeturi, ținuturile cunoscute de altă dată, și satul său așezat în inima munților. Aceste toate ce le vede sunt mai cu seamă chipuri umbroase, cu umbră multă, cu mușchi mătăsoși, pline de izvoare limpezi și proaspete, — și iată și bătrâna sa mamă, care-l prinde pe furiș, pentru a-l duce de mână la biserica din mijlocul satului, ca în copilărie. O mireasmă dulce de sânziană și iarbă pătuliță, îl chiamă ușor din cine știe ce parte. Ce blândă-i mângâierea mamei sale, când îi netezește fruntea cu sărmanele ei mâni bătrâne și tremurătoare,

și îi udă capul, ce-i arde, cu apă proaspătă! Cum? mamă-sa nu-l va mai mângăia niciodată? El nu-i va mai auzi niciodată glasul ei argințiu și dulce? Să fie oare acesta sfârșitul la toate? Să moară singur-singurel aici în arșiță, fără de făclie în mână, în câmpul acesta? Și ostașul se ridică deodată într'o mână, nevoind să moară...

Înainte de el, mânat de un vânt de furtună, el zărește trecând un șir de vedenii albe, ca un vârtej rotitor. Și din atingerea acestui vârtej, cu prundișul sclipitor, țîșnesc schintei. Iar duhurile acelea străvezii, întâlnindu-se unele cu altele în cercuri repezi, ca un fum măturat de vânt, să pierd în înălțime, în jarul văzduhului albastru. Ostașul începe să tremure din tot trupul. I se pare întocmai ca și când ar fi ridicat în slavă de niște aripi groaznice de pasere necunoscută, și se gândește că aceasta este clipa cea din urmă a morții. Dar nu este nimica altceva decât numai un sgârcci al mușchilor, un mare și înfiorător început de durere...

Amintiri din copilăria sa îi vin acum cu duiumul în minte, cu o limpezime străină. Aude un cântec bătrânesc dela țară, o doină legănată, cu care îl adormea odinioară mamă-sa ca copil mic. Și apoi, deodată clopotul din satul său, începe să sune zgomotos, dela marginea pădurii de mesteceni, începutul vecerniei din ziua învierii. Pe obrajii arămii ai ostașului încep să curgă lacrimi. Rugăciunile de altă dată îi năvălesc în minte, și el, bietul ostaș, începe să murmure cu un zel de copil, cuvinte rupte din «Visul precestii», apoi fără de veste apucă în mână o cruciuliță cu chipul Domnului Hristos răstignit, pe care i-o atârnase de grumaz mamă-sa când a plecat de acasă, și are încă atâta putere să o ducă la buze și să o sărute cu o dragoste nețarmurită. Și să închină cu tot sufletul, acestei icoane a durerii, la care

în fiecare seară se rugă pentru el și bătrâna lui mamă. Fața i se luminează pe încetul de nădejdea tare a acelor care mor, — și sus de tot, în liniștea chinuitoare a singurătății, glasul ce i se stinge ușor, șoptește aceste cuvinte vecinice ale despărțirii: «La revedere, la revedere în cer»!

Se apropie de ameazi și soarele dogorește groaznic, iar ostașul suferă tot mai puțin. Câmpia sub lumina ascuțită de vară, îi pare ca o mare vatră de foc alb, a cărui căldură însă nu-l mai arde. Uneori pieptul i se umflă ca pentru a trage aer mult, iar gura i se deschide ca pentru a cere apă. Apoi falca de jos îi cade deodată înțepenită, gura i se deschide largă, pentru cea din urmă oară, și ostașul moare dulce, într'o orbitoare strălucire a soarelui...

Iubiți ascultători! Noi știm că Isus, pentruca să poată învia a trebuit și el să moară și să sufere durere. În fapta aceasta găsim tăinuită o învățătură adâncă, și anume că lucruri mari nu se pot câștiga nici odată fără de jertfe mari. Cu gândul acesta trebuie să ne mângăem astăzi. Sute de mii din vitejii fii ai poporului nostru, sufer acum și își jertfesc viața în felurite locuri. Ei o fac aceasta cu bucurie pentru ca mai târziu poporul întreg să poată învia dimpreună cu cei rămași acasă. Moartea vrednicilor ostași ai neamului românesc nu trebuie deci să ne întristeze, ci, dimpotrivă, să ne dea nădejde. Deoarece știm prea bine, că atunci când sămănăm grâul în pământ, dacă nu moare și nu putrezește mai întâiu partea de din afară a grăuntelui, nu poate răsări sămânța. Dar partea din lăuntru rămâne vie. Tot asemenea suntem și noi. Trupurile copiilor noștri au murit acum și s'au dat firii spre stricăciune, dar ne-a rămas în schimb sufletul, și cu fiecare moarte

de pe câmpul de luptă numărul învierilor noastre crește. Moartea se schimbă azi pentru noi într'o faptă măreață: ea înseamnă biruința și învierea noastră!

Și în sfârșit *iubirea*.

Prin învierea lui Hristos ne-am apropiat parecă cu toții mai tare unul de altul, și ne-am simțit mai frați decât totdeauna. Căci pe acela pe care-l vezi că suferă, îl iubești mai mult. Sărbătoarea Paștilor este sărbătoarea iubirii celei mai înalte creștine, și a înfrățirii sufletelor. În clipa aceasta îmi vin în minte mamele și soțiile iubiților noștri ostași, din câmpiile pustii ale Galiției. Sărmane femei! Eu știu că voi plângeți astăzi, că bucuria învierii va găsi atât de puțin loc de astădată în inimile voastre. Pasărilor ciripesc pe ramuri atât de frumos, dar voi nu le ascultați; clopotele sună din turnuri atât de dulce, dar voi nu le auziți; florile își irosesc mireasma lor, dar voi nu le-o simțiți. În ochi vă strălucesc lacrimi, iar inimile vă sunt sbuciumate de jale. Ce să vă spun, și cum să încerc să vă mângâi? Care să fie acel cuvânt fermecat, ce-ar putea aduce sfântul mir al alinării în sufletele voastre? Cu ce să vă asemăn și cum să vă pot liniști durerea ce vă înfrânge? Voi sunteți întocmai ca mironosițele din evanghelie, cari s'au dus Dumineca, des de dimineață, plângând, să tămâeze și să ungă cu mirodenii trupul Domnului nostru Isus Hristos. Și plângeau pe drum, plângeau mereu. Dar lacrimile lor au încetat îndată de a mai izvorî, cum au luat seama că marele mort, nu mai eră în stăpânirea mormântului, ci înviase, și câștigase și lumii întregi învierea. Iubite mame și soții ale morților ostași, zvântați-vă lacrimile și potoliți-vă plânsetul vostru amar. Din durerea voastră nemărginită, va răsări bucuria cea mare a neamului nostru. Potoliți-vă plânsetul în glasul

argințiu al clopotelor de înviere, și în cuvintele de bună-vestire ale apostolului, ce strigă: «moartea s'a înghițit în biruință. Moarte, unde este boldul tău? Iadule, unde este biruința ta»? Mângăiați-vă împreună cu vorbele dulci ale poetului, care-și sfârșește minunata sa poezie botezată: «La Paști» în felul acesta:

«Ah iar în minte mi-ai venit
«Tu mama micilor copile!
«Eu știu, că și 'n aceste zile
«Tu plângi pe al tău copil dorit!
«La zimbet cerul azi ne chiamă:
«Sunt Paștile! Nu plânge mamă!»

(Coșbuc).

Amin.

Dr. I. Broșu.

+ Date pentru biografia unor scriitori Români calvini.

În anuarul gimnaziului calvinesc din *Cluj* (anul 1906) apărură, ca adnex, numele elevilor care studiaseră acolo dela 1668 începând, sau poate și de mai înainte. Se spune, aproape despre fiecare, și ce s'a ales dintr'ânsul. Pe noi întru atâta ne interesează condica aceasta, că din ea știm care din Români calvini studiaseră la *Cluj*. Despre un Stephanus Fogarasi se zice: «ductus ad rectoratum Szekiensem». Nu credem să fie acelaș Ștefan Fogarași, predicatorul român-maghiar din *Lugoj*, care tipărise în *Bălgrad* (1648) un catichis calvinesc, cu litere latine și cu ortografie ungurească. Acest catichis se găsește nu numai într'un singur exemplar la gimnaziul calvinesc din *Târgul Murășului* (cfr. Bianu-Hodoș: *Bibliografia românească veche*); există un exemplar complet și la gimnaziul calvinesc din *Sepsiszentgyörgy*.

Cu numele «Fogarasi» se mai află în anuar următorii: Georgius (ductus Retteginum); Gabriel (honeste valedixit); Samuel; Josephus (corpore exiguus, tonsor factus); Nicolaus; Ladislaul (mester factus); Alexius; Petrus; Johannes (musas Enyedenses salutavit). Poate vreunul dintre aceștia va fi din familia «Fogarași» dela *Lugoj*.

Un Jon Viski tradusese la 1697 «A lui Szvent David Kraj si Prorokul o szutyte si csincsdzecs Soltari». Cu numele de «Viski» iarăș întâlnim mări mulți. Despre un Joannes Viski se spune: «Academias salutavit, primum pastore Szigethiensis, deinde Claudiacus factus, ubi supremum diem obivit, Anno 1734». Se mai află: Martinus (rector Sz. Némethiensis factus); Paulus; Stephanus; Georgius (Debreczinum salutavit, ibique vita functus est); Joannes (Academias salutavit et redux past. Hunyad); Simon; Gabriel; Michael; Moses (pater familias Tordensis optimus) Dacă vreunul dintre cei doi «Joannes» este acelaș care scrisese și românește, cel puțin atâta ni se destăinuiește din vieața lui, că studiasse și la gimnaziul calvinesc din *Cluj*.

Un al treilea român calvin e Grigore Șandor de Agyagfalva (Agyagfalvi Sándor Gergely), care la 1642 scrie laude, cântece, etc. bisericesti în *Hateg*. Manuscrisul lui se păstrează la biblioteca gimnaziului calvinesc din *Dobrița*. Despre dânsul n'avem de loc date pozitive; despre un Michail Agyagfalvi însă se știe că studiasse la gimnaziul calvinesc din *Cluj*. Poate e chiar fiul lui Grigorie, și în loc de porecla «Șandor» folosește predicatul «Agyagfalvi».

Intre foștii elevi ai gimnasului calvinesc din *Cluj*, după nume par a fi Români următorii: Josephus Kurtány (Curtean), secularis factus, dein dux et iudex

Claudiopolitanus creatus (între anii 1692—1696 bibliotecar); Stephanus Tirnavai (de Târnavé), rector Görgeyiensis factus; Iosephus Gruzda (?); Iosephus Albisi (de Albiş), pastor Babutzensis factus; Ladis. Mósa (?), politicus et quidem cancellista; Mich. Orgoványi (Orgovan); Mich. Mora (?); Franciscus Boer; Jos. Borbát (Bărbat), pastor; Mich. Vántza (Vanța), pastor; Mich. Száva (Sava); Moses Demjén (Dămian); Joannes Popsa, fatorum obiectum; David Kontza (Conță), *popa*, tandem Viennam adiit, ibique moratus aliquamdiu retulit vacuum caput arte et aere crumenam; Nic. Both, *popa* factus; Alex. Mircse (Mirce), cancellista; Samuel Ketzeli (de Cățel); Joh. Sinka (?), adsesor, rector B. Váralyensis; Mart. Oláh (?), magister Sz. Keresztturiensis; Lad. Gurzó (?), Viennam se contulit; Alex. Kolcza (Colța); Sam. Méhes (?), academias salutavit, dein professor Claud.; Alex. Luka (Luca), procurator; Andr. Anka (Anca), nescitur; Sam. Wándza (pe semne: Vancea), Komédiás; Jos. Wándza, oeconomus; Franc. Kurtsuly (Curciul), vásárbiró; Mich. Kovács, alias Baszárád (Basarab), nagy csaló (mare înșelător); Mich. Loga; Franc. Kozma (?); Georg. Gámán (?); Lad. Moldvai (de Moldova); Joh. Darabont (?); Mos. Baga (?) și Jos. Fakna (?)

La 1898 apăruse (în *Budapesta*) cartea: «Tiszántuli ev.ref. papok, 1597 - 1679» (Registrul preoților calvini de dincolo de Tisa, dintre anii 1597—1679), de Dr. Samuil Borovszky. Intr'acest registru ni s'a păstrat numele următorilor preoți calvini Români: Mathias Vischi, trimis la *Sasvár* prin hotărîrea sinodului ținut la 14 Iun. 1637 în *Dobrițin*, Michael Vischi trimis la *Kraszna-Mihályfalva* prin hotărîrea sinodului ținut la 18 Iun. 1651 în *Kálló*; Nicolaus Vischi, trimis la *Lövő* prin

hotărîrea sinodului ținut la 2 Iun. 1652 în *Oradia-mare* (Acești trei «Vischi» poate sunt înrudiți cu «Viski» al nostru); în sinodul ținut la 7 Sept. 1631 în *Báthor* se hotărăște: Michael Tatarosi, natione Valachus, inter Valachos *Tatorosinum* ordinatus a nobis; Andreas Kövesdi *Dédanra* oláh papságra megyen (se duce preot român la *Dedan*); la sin. din 7 Iun. 1654, ținut în *Szatmár-Németi*, ia parte din *Közép-Szolnaki-Tractus* preotul din *Bereben*, Stephanus Fogarasi; la sinodul din 7 Iun. 1671, ținut la *Dobrișin*, iau parte următorii preoți calvini «Valachi»: Iohannes Tatarosi din *Csetelak* și Petrus Kövesdi din *Monos-Petri*; la sinodul din 30 Sept. 1673, ținut în *Diószeg*, e de față preotul calvin «Valachus»: Gallus Dedai din *Ujfalu*; la sinodul din 23 Iun. 1675, ținut în *Csatár*, sunt numiți preoți «Valachi» la *Kamuti* Georgius Várallyai; la *Szárszeg* Michael Szoarhegyi; la *Totfalu* Demetrius Totfalusi; iar la *Tataros* Moses Tatarosi; la sinodul din 27 Sept. 1676, ținut la *Zilah*, e numit «Valachus» Johannes Pap la *Sirmező*; la sinodul din 27—28 Nov. 1678, ținut la *Nagy-Léta*, sunt numiți următorii «Valachi»: la *Szárszeg* Mich. Sárszegi; la *Tankafalva* Johannes Tankafalvai; la *Királyi* Gabriel Királyi. Se mai spune: S. Synodus Generalis unica hac vice permisit duobus senioribus Valachis, Michaeli Pap et Andreae Nagra, ut ultra *Crisium* ordinent tres hosce candidatos Valachos: Johannem Debrecseni *Debrecseinum*, Petrum Isopallagi *Isopallaginum*, Georgium Funcskai *Funcskinum*. La sinodul din 2 Iulie 1679, ținut în Szoboszló, erà de față: Valachus unicus, Gál Pap (vulgo vocatus), care a fost trimis la *Almos*.

În arhiva Telekyană (*Târgul-Murășului*) am găsit următoarea scrisoare a lor trei preoți români, care e un dat prețios pentru judecarea influenței calvine asupra

bisericii noastre. Scrisoarea e datată la 20 Mai 1683 și se află sub Nrul 3229/5:

«Mostani oláh Püspök Josephus Achaicus mellet három oláh Papoknak: Kolos Monostori Pópa Danielnek, Szeben Széki Vestemi Pópa Nyágulnak és Belső Szolnok Vármegyei Pecsérszegi Pop Jánosnak igen alázatos Könyörgések Nagyságodhoz.

Kglmes Urúnk! igen alázatosan jelentyük Nagsdnak mostani Püspökünknek Nagysságodtól való előnkben allittatását értvén Nagod Kegyelmessegit igen alázatosan vöttük és az Közeleb el múlt Segesvári Gyűlésre (mint hogy Enyedről oda halasztattunk hogy jűjünk ott a püspök dolgának végkép való eligazítására), 223 pap s egynehány esperest összegyűlt, hogy a püspök dolgát végkép eligazítsák. Mindnyájan ezen Josephus Achaicust szeretjük, ő kigyelmével megnyugszunk. 3 pap ellenkezik vele, akik a maguk s nem a köz javát keresik. A püspöknek Nsgodtól adatott s elvett püspökségéről való minden levele adassék kezibe (Ordináltatása Havaselvén legitime véghezment). Azt a parancsot vették, hogy a püspök mellé 3 pap választassék s hogy végképen való válasszuk Fogarasban lészen. Ők hárman saját költségükön ott vannak. Segesvári ígérethez képeest kéri a püspök dolgának eligazítását, hogy mint a püspök, mint pedig ők tudják magukat mihez tartani».

Studiindu-se arhivele și matriculele bisericilor calvine din Ardeal, multe date interesante și nume vor ieși încă la iveală. Răsfoindu-se însă și matriculele gimnaziilor calvinești și catolice din Ardeal, se va dovedi, că fiii nobililor și ai orășenilor Români nu numai că în aceste școli învățaseră, dar că, părăsindu-și religia străbună, cea mai mare parte s'a rupt de poporul din care s'a ridicat, și astfel au fost pierduți pentru noi.

Gheorghe Alexici.

+ Intimitatea între mine și popor se desăvârșește.¹

Din memoriile unui duhovnic.

Eram fericit în zilele acele, știind că obștea e cu mine, «și-a dat mie sufletul». Iubilam. Îmbătat de succesul momentan, nu-mi dam seama de primejdiile, conflictele viitoare cu poporul. Vecinului, dela care primisem odată un sfat bun, îi revine meritul de a mă fi trezit din beția succesului ieftin.² Intr'una din zile mă pomenesc cu el că-mi intră în casă cu vorbele: Iartă părinte, că iar te neliniștesc! Nori grei văd apropiindu-se, furtună nouă te amenință, care nu o bagi în seamă, și mi-aș țineă de mare păcat, nevestindu-ț-o, ca să te poți feri din calea ei! M'am îngrozit, neputând ști de ce e vorba. M'am calmat totuș în fața nenei. Avându-l apoi foarte la inimă, de când cu ținuta sa foarte binevoitoare mie, și păstrându-i toată încrederea, l-am asigurat că e departe de mine supărarea, din contră îmi pare foarte bine. Ba i-am tâlcuit vorba Scripturii: Din gura pruncilor și celor rugători s'a săvârșit lauda (Mat. 21, 16), spunându-i că judecățile țăranilor, scoase din practica vieții sunt neprihănite, neinfluențate de porniri pezișe, deci clare și temeinice. Oamenii de carte, îmbătați de teorii și fraze goale, învățate pe dinafară, necunoscând realitatea, pot să facă concluziuni greșite, se pot poticni cu sfaturile tocmai când apar mai științifici. Țăranii însă grăesc din pășanii — mintea din urmă a românului, care e cea mai bună. S'a simțit măgulit bătrânul, încâtva

¹ Continuare la Nr. 7—9 Rev. Teol. pe a. 1914.

² Vezi pag. 190 Nr. 6—7 Rev. Teol. pe a. 1913.

și îmbărbătat a da pe față ceea ce-i apasă inima, de aceea a continuat vorba: Nu te bizui părinte! Ai dat ajutor poporului și te are drag acuma. Pe la spate se uneltește însă. Unii pun întrebarea: Oare numai dorul de binele poporului l-a îndemnat pe Sfinția sa a veni poporului în ajutor? Și tot aceștia își răspund: A răsturnat o ceată de lipitori, ca să ia dânsul și cu ai săi locul detronașilor. Iată că te scot interesat, părinte! Iți află cusur. Până acum nu este nime pe față, căci n'are paiul de care să se poată acăța. Indată însă ce nu le-ar conveni numai o singură mișcare de-a d-tale vor da pe față gândul lor și te vor amări, părinte! Cei ce caută pete în soare n'au lipsit și nici când nu vor lipsi, dacă nu sunt făcuți de cu bunăvreme neputincioși. D-ta predici în biserică, că poporul ce a strigat «osana», nu la multe zile a părăsit pe Isus și a strigat lui Pilat: Ia-l, ia-l, răstignește-l! (Ioan 19, 15). Nu-ți aduci aminte, că pornirile bestiale nu au putut fi total nimicite prin moartea lui Isus pe cruce? S'au mânușat, da, oamenii, dar pizma, pizma... părinte!.. pizma n'a perit...

Graiu de filozof, nu al unui om de rând. Acum înțelegeam de ce unii din popor mă tămâiază, dar sufletul li-se pare așa rece. Tresar când mă întâlnesc cu ei, apoi încep a da pe curtezanul ce tămâiază. De departe se vede că își fac silă sufletului și nu pot privi nici când drept în ochii mei. Situația îmi era clară: Oamenii aceștia vor unelti contra mea și mă vor părăsi când îmi va fi lumea mai dragă; ba întreg poporul îl vor duce cu ei, căci *popularitatea* e pasere măiastră din alte plaiuri, numai rar și pe scurt timp dă pe la noi. Fior rece a trecut deci prin întreagă ființa mea. M'am cutremurat. Și era p'aci să cad frânt la pământ: atât de mult m'a impresionat perspectiva posomorâtă a viitorului.

Va să zică seria luptelor sterpe și fără rost nu s'a curmat încă?.. Norocul pe mine, că *mentorul* era lângă mine, și știam că cu bună seamă are pregătit ceva pentru mine în traista cu merindele, ca și Iotor, omul de stare umilă ce a îndrăznit a da sfat chiar unui profet ca Moise (Eșire 18, 14—27). Nu am urmat prin urmare calea sfătoșilor ce țin degradare pentru șine a se apropia de opincă și nu vreau să primească nici o vorbă bună dela omul din popor. De ce să-mi fie mie rușine de un om de rând, când nu i-a fost rușine lui Moise? De ce să nu primesc sfaturile bune, de ar veni chiar dela un corturar? Trebuie să știm, că țăranul rar e dobitoc, cum mulți cred. În pătura de jos tot aceleași curente spirituale domnesc ca și la pătura superpusă. Deosebirea între țărani și intelectuali singură aceea este, că ideile țăranilor se mișcă pe teren mai strâmt ca a intelectualilor, fiindcă orizontul lor spiritual este mai îngust; în altă privință și țăranul tot așa raționează ca și filozoful. Maximele ce circulă prin popor dau neperitoare dovadă. Hotărât afirm că mai mulți filozofi are poporul, decât clasa numită cultă. Numele lor se perde însă în ceața ce încunjură satele noastre, pentru că sunt prea modești și țin mult la maxima Scripturei: Iar tu când faci milostenii nu trâmbița înaintea ta, precum cei fățarnici fac în adunări și în uliți, ca să se mărească dela oameni. Adevăr zic vouă că-și iau plata sa. Iar tu când faci milostenie, să nu știe stânga ce face dreapta ta (Mat. 6, 2—3). Dintre modeștii preamăriți de Hristos era nenea meu. Pentru lumea toată n'ar fi divulgat cuiva că stă de vorbă cu mine, că-mi dă sfaturi. Ce e drept nici mie nu-mi cauză nici o grijă gândul, că lumea știe că am de învățator pe un opincar. Și acestuia și altor opincari bucurosi le mărturiseam, că nu e tot una

învățătura din carte cu cea dobândită din viața practică. Carte am destulă, dar nu am crescut între oamenii aceștia și nu le pot cunoaște toate obiceiurile, toate tainele. Mărturisirea n'a adus nici o micșorare vazei mele. Din contră: mi-a crescut mult vaza înaintea poporului. Căci ziceau oamenii: Părintelui îi place să audă toate părerile, și bune și rele, ca să judece drept. Așa ne place!..

Mă cunoșteă din această parte și nenea meu. De aceea îi plăcea să stea cu mine de vorbă. Înțelegând că vorbele sale m'au neliniștit, îndată a căutat să mă mângăie și mi-a zis: Nu-ți pierde curajul! Nici o bubă fără leac. D-ta vei câștiga sufletul poporului și-l vei legă de d-ta. De un rătăcit — doi, ce-ți pasă atunci! Peștele pus pe uscat se sbate cât se sbate, în cele din urmă n'are ce face, și ori se îndestulește cu balta în care poate mișcă ceva, ori rămâne pe uscat și moare. Apropie-te de oameni, părinte, să-i ai ca pe proprii fii, iar dâșii să te aibă ca pe tată, în care se pot încrede și în bine și în rău, știind că «sufletul ți-l pui pentru ei». Atunci vie furtuni cât de turbate, de nimic nu-ți pasă, căci fiii se fac zid de apărare în jurul d-tale, zid ce nici porțile iadului nu-l pot sparge, și d-ta cu trupurile lor ești apărat de orice fulger!... Ești bun, drept, binevoitor oamenilor; te trudești mult pentru binele lor. Una îți lipsește, ca și Martei din Evanghelie (Luca 10, 42). (Iartă, că îți spun fără încunjur, căci nu vreau să ascund în sac motanul, când ghiarele și așa se văd). *Îți lipsește atingerea cu poporul, sau apropierea de popor.* În sine-ți te întrebi: cum se poate asta, când eu ori cu cine mă întâlnesc, prind vorbă, și ori la care casă sunt chemat, plec bucuros, fără zăbavă, și îndeplinesc toată diregătoria ce se ține de preot cu cea mai mare sârguință? Și totuș treaba se are cum zic eu, părinte. Preotului nu e

destul a fi slujbaş bun. Isus zice: Eu sunt păstorul cel bun și cunosc pe ale mele și mă cunosc de ale mele (Ioan 10, 14). Ce însemnează asta? Nu atâta oare, ca păstorul, adecă preotul, să-și cunoască bine parohienii, și parohienii iar să cunoască bine pe preotul (duhovnicul) lor? Îți cunoști d-ta bine parohienii? Știi oare ce năcazuri (să zicem și bucurii) personale au? Te-ai învățit vr'odată printre ei, nu ca oficiant, când atingerile, oricum s'ar luă, sunt lipsite de timbrul intimității, ci ca persoană, să zic, privată, în care calitate mai curând intrăm în sufletul altora și mai curând ne înrudim sufletul cu ei? Poporul nu dela masă se cârmuie. Vai de păstorul ce nu se află lângă oi, ci dela depărtare strigă după ele. Până ce prinde vestea, o parte bună a oilor s'a rătăcit, și altă parte a fost sfășiata de fiare. Inc'odată îți zic: vezi de turmă, nu te încrede. Alții lucră și-ți răpesc când un suflet, când altul. Să nu cumva să te trezești singur!...

Grele vorbe. Apostrofarea totuș a fost la loc. Nenea aveà tot dreptul să-mi spună, că șezând eu toată ziua în casă și meditând, mai cetind din cărți și scriind și câte o predică, nu însemnă nici decât că sunt păstor și-mi fac datorința de păstor. Cum poate prescrie leacuri doftorul care nu vizitează pe bolnav și nici habar nu are de ce-l doare? Iată așa făceam eu! Dam pe reformatorul poporului, deși cunoșteam poporul numai după imaginile mele formate din lectură, cari de sine înțelese nu corespundeau realității. De aci zimbetele, uneori, când vorbeam poporului. Oamenii înțelegeau îndată falsa mea poziție, și în loc de a da ceva importanță îndemnurilor mele, se sinchisau și mai bucuroși erau să nu le grăesc nimic, ci să-mi fac slujba după tipic. Experiența, nu mă îndoesc, îmi vor verifica-o toți preoții tineri, cari vreau a reformă dintr'odată satele, neluând în privire împre-

jurările și starea culturală a poporului. Săriturile nu prea folosesc, poate strică.

În critica nenei, ca în oglindă mi-am văzut greșala. I-am mulțămît că mă face atent la ceea ce am fost cu nebăgare de seamă, apoi i-am cerut un sfat în cauză. Bătrânul, scuzându-se că nu a învățat din cărți și nu poate grăi ca din carte, a început — în loc de orice alt sfat — a povesti viața părintelui Teodor, parohul vrednic de pe vremuri a comunei Nevoieși. Din enararea predată cât se poate de intuitiv am înțeles, că regretatul a fost părintele adevărat al comunei, care viața și-a cheltuit-o toată, «vindecând toate boalele și neputințele din popor», va să zică cercetându-și fiii, dându-le povețe folositoare vieții și mângăindu-i în toate nefericirile provenite din întâmplări rele, din boale și patimi. Din vorbele mentorului am înțeles, că părintele Teodor a fost preot după rânduială și că talentul nu și l-a îngropat, ci înmulțit, crescând sub cârmuirea sa poporul și în avere și morală. Și ținea mult poporul mulțămîtor la preotul său. Nici vlădica nu putea fi intimpinat cu mai mare evlavie, ca parohul Teodor. Calea sa, se poate zice, era cale de triumf, ori în care parte ar fi mers, și glasul său ascultat mai altfel ca glasul de profet. Ce zicea regretatul părinte, era zis. Obștea nu că nu se împotrivea, dar prin foc și apă a sărit, numai să facă toate pe voia părintelui. S'a mutat însă părintele Teodor din lume. I-au urmat alții în diregătoria preoțească, cari însă nu s'au putut ridica la înățimea preotului fără mare pregătire teoretică — Teodor. Unul — cum zicea — a fost aplicat spre beție, altul lacom pe bani, taxă poporul; al treilea domn mare — se ținea cam sus, nu convenea cu nime, nu făcea bucuros serviciile preoțești, numai cu multe rugăminte descindea în popor la câte o sfințire de casă;

al patrulea a suferit de mania proceselor. Peste măsură nervos, se află în continuă luptă și procese cu toată lumea. Firea arțăgoasă l-a făcut de tot râsul. Puțini priveau la dânsul ca la un părinte sufletesc. Așa s'au stricat oamenii. Cine sunt astăzi, se vede: Turmă răsleață, fără frică de Dumnezeu. Pentru că lupii, îndată ce au observat că grijitorii turmei lipsesc dela datorință, s'au aruncat care cum a putut asupra turmei și mereu au decimat-o și o au destrăbălat.

Am comunicat aci numai resumatul dela erarările nenei. Și din resumat se înțelege însă, că dânsul avea toată dreptatea, când mă îndemnă la reluarea relațiilor de *intimitate* cu poporul. Ideea ca atare nu mi-a fost străină. Părerea am împărtășit-o și până aci, ba i-am dat expresie și în aceste memorii, când în un capitol premergător,¹ am preconizat «asimilarea» drept cerință de căpetenie a unui bun conducător de suflete. Și totuș îndemnul ce mi se da acum avea pentru mine înțeles adânc și farmec deosebit. În lumina lui vedeam întreg poporul disciplinat, ascultând de un singur glas, și îmi ziceam: Dacă toate familiile din sat le am pe partea mea, nici de puterile iadului nu-mi pasă, căci deși unu-doi s'ar reslăți, mulțimea nu va suferi destrăbălările, ci va sili cu puterea sa morală a merge și resleții cu curentul. Da! Opinia publică reprezintă forța de primul rang. Meșteri-strică se ivesc pe toate satele. Trec însă nebăgați în seamă. Poporul treaz îi persiflează și truda lor nu are nici un ecou în popor. Numai unde domnește ceva putred, unde nu există unitate în popor și unde perversitățile au prins putere — pot triumfa falșii profeți.

Pe veci am să fiu recunoscător mentorului meu,

---

¹ Vezi Nr. 17—19 din «Rev. Teol.» pe anul 1913.

că m'a trezit la conștiință și mi-a deschis o perspectivă clară în situația mea de păstor sufletesc.

Abia în lumina povestirilor sale am înțeles rostul ținutei Mântuitorului Hristos, care cercetă pe toți oamenii, fie bogați, fie săraci, fie drepți, fie păcătoși, și intră cu ei în comuniune, pentru ce nu odată a primit împutări dela mai marii jidovilor, cari strigau: Pentru ce mânâncă și bea cu vameșii și cu păcătoșii (Marcu 2, 16). Hristos intră în comuniune cu decăzuții societății, nu ca să se asemene lor, ci să-i tragă la sine. Calea aceasta e cea mai naturală și plină de succese. Toți reformatorii și conducătorii popoarelor calea aceasta au urmat-o. Dovadă lățirea creștinismului¹ care de nu aveà umili propagatori, ce au intrat prin toate bordeele plebei, nu s'ar fi putut lăți cu iuțimea fulgerului, cum s'a lățit și n'ar fi putut străformă psihicul popoarelor, cum de fapt s'a înoit acela dela Hristos încoace — în direcție umanistă.

M'am decis deci a părăsi singuritatea locuinței și a păși pe arena pe care atâți bărbați mari ai bisericei și-au câștigat laurii nemuririi și, să zic, și martiriul. Am eșit în lume, între oameni, unde altfel și erà locul meu. De unde să încep? Cum să fac? Intrebări de aceste mă frământau, căci nu prea eram deprins a mă învârti în societate, ba în tratarea cu poporul nu aveam nici o îndemânare, mă știam de tot stângaciu. Am ajuns la concluzia că trebuie să consult treaba cu soția, care poate mi-ar da ceva sfat bun. De dânsa aveam lipsă și din motivul, ca nu cumva lumea să-mi interpreteze pe dos pășirea în public și să-mi scoată vorbe, cari în ochii ușor crezătorilor m'ar putea și compromite. Notez, că soția Maria (fie iertată, căci de mult s'a mutat pe alte

¹ Sentința Apostol. Pavel: «Făcutu-m'am tuturor toate» este tipică și clasică totodată.

plaiuri mai scutite de frământări) eră din numărul femeilor virtuozose, și mie foarte adictă. Pe timpul rătăcirilor mele, de cari a mai fost vorba, a împărțit cu mine întreg greul vieții și nici pe o clipă nu m'a părăsit. Acum apoi mi-a declarat sus și tare că e aplicată la orice jertfă personală, numai să se asigure succesul final. Cetitorul va zimbî și se va întrebă: *Au și Saul între proroci* (I Imp. 19, 24)? Ce amestec poate să aibă o femeie în afacerile de pastorală? Să nu grăbească însă cu sentințele injurioase. Înțeleptul a zis: Cinstit este în porți bărbatul ei (a femeiei harnice — Pilde 31, 23). Pavel în misiunea sa apostolică s'a ajutat mult cu femei devotate și istețe. Un caz. Iată cum se rostește chiar dânsul: Iară vă încredințez vouă pe Fiva sora noastră, carea *este slujitoare bisericeii din Kenchrees*, ca să o *primiți pre ea întru Domnul după vrednicia sfinților, și să fiți ajutători ei în tot lucrul* orice ar pofti dela voi, *că și ea slujitoare a fost altora și mie însu-mi* (Romani 16, 1—2). Dacă Pavel s'a slujit de femei, de ce să nu mă slujesc și eu, când ele sunt element atât de prețios bisericeii prin neprețuitele servicii ce i-le aduc? Situația satelor noastre chiar recere conclucrarea preoteselor. De o parte, că preotesele sunt aproape singurele inteligente ce convin cu poporul atât de sărac în lumini sufletești, iar de alta, fiindcă preotesele ca soții de preot sunt cele mai chemate a câștiga inima femeilor dela sate, cari prin adicțiunea lor la așezămintele bisericești hotărît constitue, cum se știe, stâlpul bisericeii.

Așa dar m'am sfătuit cu soția mea Maria. Din sfatul nostru comun a eșit: să inițiem, de formă și mai mult întâmplător, vizite pe la toate familiile din comună, ca să facem cunoștință personală — eu bărbaților și dânsa femeilor sau mamelor. Ne-am înțeles apoi, că afară de

cunoștință, care ne eră scopul de căpetenie deocamdată — de câte ori ni se dă numai prilej — să împărtășim și sfaturi: dânsa relative la curățenia casei și grija copiilor, iar eu cele ce privesc daraverile zilnice ale oamenilor, venindu-le astfel în ajutor, spre a duce cu succes înainte lupta vieții.

Intreprinderea n'a mers așa neted, cum poate s'ar presupune. Trăind poporul, de când s'a plămăduit pe aceste plaiuri, în condiții maștere, ba tras de atâteori pe sfoară din toate părțile, s'a deprins a fi conservativ și puțin comunicativ. Secretele și-le ține încuiate în fundul inimei, puse sub șapte peceti, și nu le împărtășește ușor, ales streinilor (cum eram și noi socotiți) nu comunică nimic. Cei mai mulți din poporeni ne-au primit cu sfială. Se vedeă de pe fețe că bănuesc ceva. Ne țineau, cum ulterior am aflat, de spioni, cari dau informații diregătorilor despre starea lor, ca să-i încarce cu dări și amende. Ni-a trebuit ambilor toată arta afaibilității — în parte și a argumentelor doveditoare și a oratoriei — că nu suntem trădători, ci binevoitorii casei, și ne-am prezentat în calitate de pretini, ca să putem cât de cât împrăștia negura neîncrederei. Primile vizete n'au avut, deci, efectul dorit. S'au născut și vorbe și neînțelegeri pe urma lor. Fruntașii nu înțeleau anume: de ce intrăm în toate bordeiele și de ce nu restrângem vizitele numai la casele lor. Cutare și cutare e mișel, altul păcătos, celalalt sărac și prost; prea mare umilire pentru preot a le face cinste cu prezența sa! Potopotopot curgeau resonamentele de felul acesta, și aproape nu vreau să înceteze și după ce am adus înainte drept scuză cuvintele Mântuitorului: Nu trebuie sănătoșilor doftor, ci bolnavilor, că nu am venit să chem pre cei dreți, ci pre cei păcătoși la pocăință (Mat. 9, 12—13).

A doua vizită — fiind oarecum dărâmat păretele despărțitor — a mers mai ușor. Oamenii nu ne țineau străini, ca mai înainte, legau mai bucuros vorba cu noi, și părea că se simt oarecum onorați de prezența noastră. Gheața era spartă, simpatia poporului câștigată. Teama poporului însă n'a prea lipsit nici atunci. Căci deși vizitele, sau mai bine zis apostoliile, le făceam în timp când oamenii erau pe acasă și nici ceva lucru pe afară, cum e datina cultivatorilor de pământ și vite, nu aveau, casele de cele mai multe ori le aflam cam neglese, copiii ștângărind și neîmbrăcați cum se cade, câte odată nici nu se spălase încă în ziua aceea. Aceasta făcea să roșească oarecum femeile și să aibă vorbe de scuză. Noi, motivând neoportunitatea vizitei, se înțelege acceptam scuzele. Preoteasa îndată adaugă însă, că la dânsa prima grijă, când se scoală, sunt copiii și casa, pentrucă, vezi bine, pot să vină oaspeți neașteptați când nici prin minte nu ne trece. Oaspele cel mai pretensiv, de sine înțeles, e sănătatea și estetica casei. Pentrucă sănătatea căsenilor pretinde curățenia în case și îmbrăcăminte și premenirea aerului, cerințe tot așa de importante, ca și hrana pe seama omului. Se intră după aceste introduceri în meritul conversațiilor, odată de cultură și igienă, altădată de daraveri casnice, religioase și economice, cu un cuvânt tot ce se potrivea casei în care ne aflam. Conversațiile erau ținute în ton afabil, preperate și cu glume și exemple practice, ca să intereseze. Au obvenit și cazuri, că preoteasa în mod practic a arătat cum se înfașă și nutresc bine copiii și cum se aranjază lucrurile din casă, iar eu am făcut socoate omului, i-am arătat cum se aleg și păstrează semințele, cum se prepară nutrețul ce se dă vitei, ca să se cruțe și să fie și hrănitor ș. a. ș. a. Predările noastre nici când n'au vă-

tămat pe nime, pentrucă n'am făcut nimănuî nici o imputare. Hulele, dojanele și vorbele cu ascuțișuri peste tot nu au efectele sperate, ci contribue numai la îndârjirea publicului. Vina — dacă cumva trebuia undeva constatată — am pus-o totdeauna pe neștiință și împrejurări. Persoanele, căroră vorbeam, dimpotrivă cât se poate le-am încurajat și lăudat pentru nizuința bună de care dau dovezi. Prelegeri formale erau convorbirile și treceau nu odată și în domeniul istoric. De aceea persoanele din casă (de cele mai multeori veneau și vecinii să aziste) se grupau cu toate în jurul nostru și ne sorbeau toate vorbele cu o vădită plăcere. Se înțelege, că și noi numai adevăruri deplin exacte și verificate de praxă și știință am predat. Propagarea minciunei n'a putut intră în programul nostru. De aceea poporul din ce în ce ni-a dat atențiune și despărțirile după fiecare vizită din ce în ce purtau timbrul *amiciției*. Nu a trecut chiar multă vreme pânăce lucrarea aceasta a adus publicul la convingerea, că binele poporului, în adevăratul înțeles al cuvântului, ne zace la inimă.

Sfaturi dam oamenilor pe calea prieteniei ori unde conveneam cu ei. Pe lângă mine ori soția mea nime nu treceă să nu prindem vorbă cu el. Chiar și copiii ce-i întâlneam pe drum, îi opream în loc și-i întrebam: de unde vin, unde se duc, în ce afaceri umblă.

Statorită încrederea reciprocă, oamenii tot mai mult mi-au divulgat neajunsurile și griile ce-i amenință, cerându-mi ajutorul. Niciând nu le-am refuzat ajutorul, nici m'am scuzat înaintea lor cu neputința și pedecile ce mi-se pun. Și în cazurile cele mai desperate vorba mea eră: Voi încercă! Voi face totul ce pot face pentru tine! Și mă supuneam fără hezitare studiului din cărți. Neaflând din cărți ceea ce îmi trebuia, o dam pe la vre-un

specialist în afaceri (pe la medic și avocat). Pe om nu-l păraseam înainte de a-l orienta și ajuta — după ale mele puteri. Vizitele nici nu au mai fost apoi lucruri forțate. Anume se întrebau oamenii, când dau pe la ei, ba ei mă poșteau. Vizitele pentru casa în care intram devenise eveniment, așteptându-mă care de care mai cu drag, unii pregătind chiar și *mese* din prilejul descinderii în casa lor. Ideea fundamentală a curățirilor religioase, a umblărei cu procesiuni, a sfințirii caselor credincioșilor ș. a. la început — paremi-se — aceasta a fost: Să introducă legătură personală între popor și administratorii tainelor divine, ca astfel să se fortifice mai bine credințioșii în pornirile bune și mai nemijlocită să fie acțiunea duhovnicilor asupra publicului. Pomenile au rost religios și social. Decadența ce se observă astăzi a putut urmări numai mai târziu, când a scăzut zelul apostoliei la persoanele ecleziastice și tipicul bisericesc a devenit un fel de formalizm, punându-se mai mult pond pe mesele încărcate decât pe acțiunile religioase împreunate cu acele. Pomenile departe de a se stârpi, deci, trebuiesc din contră cultivate și aduse în consonanță cu adevăratul duh bisericesc. Ce mă privește pe mine, am rezistat ispitelor. Invitarea la masă de cele mai multeori nu am putut-o refuza, căci se putea produce iritație la ceice mă poșteau, dar am spus oamenilor, să nu cumva să creadă, că motorul meu este stomacul și i-am dojenit puțin și afabil, aplicând cuvintele Apostolului: Eu nu v'am îngreunat pe voi... Au doar prin cineva din ceice i-am trimis la voi v'am jefuit pe voi?... Au doară va jefuit Tit? Au nu cu un duh am umblat, au nu pre aceleași urme? (II. Corint. 12, 16—18). Da am dojenit, deși am primit invitarea, ca să nu țină de mine că fac apostolie egoistă, Apostoliile egoiste produc

cea mai mare aversiune, cum zi de zi arată exemplele de acest fel ale acelor conducători de popor, cari fac și îndeamnă mulțimea la unele prestații, ca cu atât mai mare parte din danii să li-se vină dâșilor. Că de mine a fost departe egoismul acesta, am dovedit-o faptice. După fiecare masă mulțameam căsenilor pentru ospitalitate, și adăugam în onoarea zilei fondului bisericesc de ajutorare, creat anume spre a promovă caritatea publică și a veni în ajutorul familiilor nenorocite, anumită sumă care de regulă egală prânzul meu. Și mesenii se asociau bucuros, rezultând frumoase colecte dela câte o masă mai mare, prin ce și fondul în curând a putut fi pus în aplicare, distribuind săracilor din comună la fiecare sărbătoare mai mare bisericească însemnate ajutoare materiale.

— Despre aceste va mai fi de altfel vorba. Acî mai amintesc numai, că foloasele intimității între familia mea și popor și-au avut roadele neprețuite. Credincioșii nu se simțiau bine, dacă nu eram și eu de față la toate bucuriile și durerile lor. Nici n'ar fi întreprins cineva ceva, să nu întrebe și de mine, pentru ori ce bun din lume. Veneau la mine, mergeam la ei. Un fel de legătură ne ținea de olaltă, legătură sufletească, dar mai puternică ca ferul. Orice încercare de a o rupe s'a dovedit zadarnică. De se supără de ceva vorbă mai aspră bărbatul, îl ținea în frâu femeea, de se năcăjiă cumva femeea că am apostrofat-o pentru ceva, bărbatul sau soțul îndată o întorcea zicându-i: Să ști, că tu ești păcătoasa! cere-ți iertare! De altfel cazurile de felul acesta nici nu obveniau. Știind că eu nu divulg nimic din secretele nimănui, orice persoană și orice secret aveă, nu hezită a mi-l comunica între patru ochi. Așa făceam și eu *dojanele* pentru faptele și purtările necuviincioase ale persoanelor;

nu public, ci între mine și cel greșit. Tratam în secret afacerea și în secret aduceam pe vinovați la recunoașterea vinovăției, la mărturisire completă. În secret urma îndreptarea. Deprinderile rele de durată mai proaspătă, neprefăcute în a două natură erau abandonate din partea vinovaților mai cu ușurință, pe neobservate. Stârpirea destrăbălărilor intrate deja în sânge mergea însă foarte greu. Morboșii de acest fel ori decâte ori dau față cu mine roșafa le treceă preste față. Se știau vinovați. Înțelegeam bine lupta sufletească, ce se petrece în ei și-i îmbărbătam mereu. Eră lipsă să-i îmbărbătez. Preotul trebuie să tragă la sine și să ridice pe cel căzut în abiz, nu să-l respingă dela sine și să-l facă a cădeă și mai tare depărtându-l de societatea oamenilor cinstiți. Câți cad, numai fiindcă nu le spune nime câte o vorbă sinceră și nu caută nime a le arăta blândeța creștină — indulgența ce fiecare păcătos ca «fiu lui Avraam» o merită. Aproape totalitatea așa numiților incorigibili — hotărât afirm — am dobândit-o, aplicându-le vorbele lui Isus: «Iertăți-se ție păcatele cele multe că ai iubit mult, iar cui se iartă puțin iubește puțin. Doar și Isus cu bunătatea a covârșit fărădelegea. Bunătatea întărește voința bună, și cel ce are voință deja e mântuit. Sugerează, păstorule, decăzutului foloasele ridicărei din noroiul păcatului și întărește-l în credința, că dela dânsul atârnă a se ridică ori a se afundă, și vei vedea că cel crezut pierdut își revine în fire! Oare nu s'a întors și feciorul ce-și cheltuisse toată averea cu femeile depravate și a ajuns la marginea peirei? Ba și-a venit în fire. El a strigat: Scula-mă-voi și mă voi duce la tatăl meu și voi zice lui: Tată! greșit-am la cer și înaintea ta (Luca 15, 18)!

Sugerearea voinței, adevărat, aparține problemelor

celor mai gingașe pastorale. Preotul trebuie să-și aleagă bine momentul când pășește față de un incorigibil, ținând cont de firea omului și de împrejurările între cari se află. Bețivului înzadar îi voiu predică despre trezire în starea sa turmentată. Indată ce-și vine însă în fire și-și cunoaște starea, mă pot apropia de el, mă și apropiam atunci. De regulă legătura cu astfel de persoane o căutam când presupuneam că se află în ceva strâmtoare, fie materială, fie morală — d. p. pe bețiv l-au părăsit toți ai lui și-și tânjește viața flămând și gol pe lângă garduri. Prima mea agrăire eră arătarea compătimirei adânci față de nenorocit. Urmă întinderea mânei de ajutor, fie cât de mic ajutorul, chiar și-o singură vorbă bună. Descriam apoi înaintea lui cinstea și alte foloase ce pot rezultă din îndreptare; în câteva cuvinte aminteam și urmările rele, dacă mai perzistă în păcat, stârnind prin aceasta în sufletul năcăjit căință. Espunerile vii și intuitive, din cari clar transpiră și râvna mea de a-i sta într'ajutor, de regulă se sfârșeau cu dorința nefericitului, de a eși din primejdia ce-l amenință. «Mă stăpânește păcatul, părinte! Ce să fac?» Cam aceste erau primele vorbe de reculegere. Pasul cel mai important de îndreptare eră făcut. Veneà rândul la cautelele de a-l întări în propusul bun, ca să nu recadă în patimă. Aceste se realizau luând — *cu propria lui învoire* — sub aripa mea pe pacient. Făceam pe tutorul său și-l împăcam cu soția, copiii și cu toată lumea cu care eră certat. (Pătimașii de regulă au ceva pe inimă și în amăreala lor se dedau patimei). Nu întrelăsam a-i aduce apoi înaintea pildele bune a înaintașilor (părinți, moși, strămoși) și a apela mereu la bunul său simț și cinstea, care trebuie să împodobească pe ori care creștin, ori care om de omenie.

Procedura e obositoare, nu-i vorbă, și recere multă obnegație și mult zel din partea preotului, dar — să nu se uite — în aceasta culminează chemarea preoțească, și preotul ce nu-și face scrupuli din apostolie, ci rămâne curat pe lângă prescisele tipicului, denotă că e năimitul despre care Mântuitorul se rostește: Iară năimitul și carele nu este păstor, ale cărui nu sunt oile ale lui, vede lupul viind și lasă oile și fuge, și lupul le răpește pe ele și risipește oile (Ioan 10, 12). Oboseala și lipsa de timp cu care unii își scuză lipsa apostoliei sunt numai pretexte. Au e mare lucru a da din când în când printre oamenii din sat? Au nu simte trebuința variației fiecine în ocupațiuni? Nu înțeleg cum poate sta cineva câte o săptămână întreagă în casă, fără a se arăta între fii sufletești. Așa se explică urâtul de care mulți sufer din generația mai tineră, căci monotonia vieții omoară și sufletul și trupul, degradându-ne la starea de ființe brute. Convertirile¹ de cari vorbesc, prelângă că procură adevărata mulțămire sufletească, dau fiecărui preot ocazie a *studià natura oamenilor*, adecă a-și *adunà experiență*, care îi prinde foarte bine la pregătirea predicelor cu cari trebuie să se îndeletnicească.

Pe urma acțiunilor aci expuse, intimitatea dintre mine și turmă s'a desăvârșit. Casa mea devenise un fel de centru, unde peregrină poporul și de unde se da impulsul la toate lucrurile bune. (*Binecuvântată fie memoria mentorului ce mi-a sugerat înfăptuirea aceasta!*) A contribuit — ce e drept — la creșterea influinței mele și trecerea ce o aveam la organele publice de stat. Știindu-mă acele persoană deșteaptă, în toate acțiunile importante

¹ Convertirea decăzuților, apoi convertirile *prozelitistice* confesionale.

pentru comună, cereau și avizul meu. Mi se da prin urmare ocazie a face mult bine obștei și a întreveni în favorul parohienilor năcăjiți. Calea-mi la oraș adese sămănă a procesiune. Lume nenumărată mă împrejmuia ca «popoarele» pe Isus. Unii mă întrebau de una, alții de alta, cu toții mă voiau de interpret al lor. Nimănui n'am denegat, cum am mai zis, nici cel mai mic serviciu. Antagoniștilor le-am anticipat însă totdeauna, că cu dânșii stau de vorbă numai prezentându-se ambe partidele deodată în fața mea, ca să cunosc bine cauzele de neînțelegeri și eventual să pot aplană divergențele dintre ei. S'au conformat aproape fără ezitare, și nici nu s'a căit nici o partidă, că i-aș fi fost nedrept. Dimpotrivă, succedându-mi a-i domoli, ba a-i împacă chiar, și o parte și alta m'au binecuvântat. Intimitatea s'a fortificat atât de mult, că pe urmă toți capii de familie mă îmbulzau cu cererile: să le fiu naș, va să zică să întru cu ei în un fel de legătură mai strânsă sufletească. Nașii în viața satelor au roluri importante, pentru că finii se alipesc de ei cu tot devotamentul și sunt în stare a trece prin foc și apă, numai să poată fi pe voia nașilor. Nănășia îmi impunea unele jertfe materiale, dar nu le-am cruțat. Foloasele de tot felul ce urmau din nănășie au întrecut cu mult prestațiunile mele. Preotul ce nu ține la acest moment și nu caută legăturile aceste spirituale cu poporul, nu merită alt calitativ, decât că e scurt văzător și nu pricepe că prin refuzurile ce le face își taie creanga de sub propriul picior. Eu am ținut și am devenit aproape idolul poporului.

O vorbă încă, și am încheiat acest capitol.

Intorcându-se multe persoane pe la mine, se înțelege, că vorbele curgeau ca apa pe gârlă. Dintre vorbe poate, unele vor fi fost pișcătoare pentru unii ori alții,

ales din cei ce nu erau de față. Poate că cei ce duceau vorbele mai departe, după firea lor de flecari, mai adaugau câte-ceva dela ei criticei și persoanele atinse luau lucrul de blam, deși a avea nu erà blam. Intr'o bună dimineață mă pomenesc cu soția, că vine la mine și-mi comunică un caz de serioase animozități, escat pe urma unor vorbe schimbate în casa noastră, apoi îmi zice: *Facem regulă; în casa noastră să nu se facă nici când critică persoanelor — ales absente și din casa noastră să se eschidă cu totul personalitățile!* Zis și făcut! Animozitățile iscate le-am aplanat cu tact și prevedere grabnic. Palavrele s'au alungat apoi. *Nime nu mi-a adus nici o veste picantă și nici a dus de acelea din casa mea.* Toate conversațiile se mișcau pe teren idealist; și am avut pace statornică cu toată lumea.

Vasile Gan
protopop.

† O scriere valoroasă.

Nicodem Milaș: Dreptul Bisericesc Oriental, traducere de *Dim. I. Cornilescu* și *Vasile S. Radu*, revăzută de *I. Mihălcescu*. București. Tipografia «Gutenberg» 1915. pag. 606.

Răposatul episcop al Zarei, Nicodem Milaș, a încuviințat traducerea în românește a opului său «Dreptul Bisericesc Oriental» și astfel putem ceti și în românește o constatare făcută de dânsul în amintitul op, la pagina 20, că: «Până în ziua de azi, n'a apărut în nici o limbă o lucrare, în care să se fi expus în total dreptul actual din Biserica greco-orientală; căci ori nu s'au dus la sfârșit, ori se ocupă numai cu dreptul unei biserici particulare». Constatarea aceasta o face marele canonist Milaș numai cu privire la prelucrările sistematice ale materialului dreptului bisericesc, cari prelucrări să cuprindă legile existente în întreaga biserică ortodoxă universală, cum și normele, cari se află în vigoare în bisericile particulare. Lipsa unei atari prelucrări o reliefează autorul și în prefața ediției germane a opului

său, unde, între altele, spune că acestei necesități a voit să-i satisfacă prin tipărirea acestui manual de drept bisericesc. Bogăția izvoarelor consultate de dânsul o scoate la iveală autorul în această prefață în mod deosebit, pentru-ca oricine să se poată convinge pe baza izvoarelor despre părerile lui și felul de a privi diferitele chestiuni ale dreptului bisericesc.

Traducătorii acestui op de valoare mare, au și reliefat în prefața traducerii prin peana învățatului profesor Dr. Ioan Mi-hălcescu dela universitatea din București, că tocmai fiind Milaș în tratarea diferitelor materii totdeauna bazat pe izvoarele dreptului bisericesc, a știut să trateze diferitele chestiuni din punct de vedere istoric, a analizat legiuirile pur bisericești și politico-bisericești ale tuturor bisericilor ortodoxe. Toate acestea «fac din acest drept bisericesc nu numai cel mai de seamă manual ortodox, dar îl pun chiar mai presus de cele mai multe manuale de drept Bisericesc romano-catolic și protestant».

Această apreciere meritată e numai un dreptar al valorii foarte mari a traducerii de față. Traducerea în sine încă e o operă de mare valoare, fiind ea traducerea unui op tradus deja în toate bisericile aparținătoare ortodoxiei. Și mai e un criteriu pentru măsurarea valorii traducerii. Criteriul acesta îl luăm dela o altă mărturisire din prefața traducerii, că adevărat «cunoașterea canoanelor... e prea puțin răspândită în clerul românesc». E destul să adevărim această afirmație cu privire la stările noastre, având în vedere, că dela anul 1868 Compendiul de drept canonic al cărturarului — mitropolit Șaguna ocupă tot locul prim. De atunci pe acest teren la noi nu s'a făcut cu desăvârșire nimic.

Având acum traducerea celui mai de valoare manual de drept bisericesc al bisericii răsăritene, putem să ne îndreptăm întrelăsările. Avem mijlocul cel mai important prin care trebuie să ajungem la cunoașterea normelor de ocârmuire a bisericii. Ce e mai mult, cetind cu luare aminte și urmând în toate acțiunile vieții noastre bisericești după părerile canonistului Milaș, dovedim, că și noi știm, cumcă biserica este împărăția lui Dumnezeu pe pământ (Matei XVI, 18). Biserica deci e o instituție dumnezeiască pe pământ și despre aceasta ne învață tocmai cunoașterea temeinică a dreptului bisericesc, care își are baza

în principii tot de origine dumnezeiască. Căci precum a zis Isus Hristos, că biserica e împărăția lui Dumnezeu pe pământ, tot acelaș dumnezeiesc Isus la Matei XVIII. 16—17 prezintă biserica ca pe o comunitate de credincioși, cari se pot și trebuie să se conducă de aceleași norme față de alții cari nu se supun acelor norme. Locul citat adecă ne spune să sfătuim între patru ochi pe fratele, care ne greșește și arătându-se renitent să-l sfătuim între martori, iar dacă nici așa nu ajungem cu el la rezultat bun, să-l spunem bisericii «și dacă nu ascultă nici de biserică, să-ți fie ție ca un păgân și vameș». Evident, că aici Mântuitorul vorbește de «biserică» și că pentru a avea dreptul să considere de păgâni și vameși pe aceia, cari nu-i urmează învățăturile, trebuie să aibă oameni, cari respectă și urmează acele învățături și a doua oară trebuie să aibă norme cari să le poată aplica față de «păgâni și vameși». căci numai așa, dar numai așa poate zice adevărata biserică despre cei ce nu ascultă de ea, că aceia sunt pentru ea păgâni și vameși.

Acesta e senzul acestui loc al sfintei Scripturi, de care leagă Milaș originea dreptului bisericesc. E atât de măreț felul cum expune Milaș necesitatea dreptului bisericesc, și această expunere clară ne reamintește, că precum e de necesară știința dreptului bisericesc, tot așa e de necesar ca ocârmuitorii bisericii să-și respecteze normele prescrise de dreptul acesta. Milaș face deosebirea corect între Drept canonic și bisericesc, spunând, că numirea de drept canonic se poate folosi numai fiind vorba de acele legi bisericești — numite canoane — cari sunt obligatoare pentru întreaga biserică și cari s'au adus până în veacul al IX-lea și sunt cuprinse în colecțiunea fundamentală de canoane, încheiată în anul 1883 în forma nomocanonului în 14 titluri (pag. 7, 8 și 65). Totuș pentru numirea dreptului de azi din biserică se întrebuițează numirea de drept bisericesc, pentru-că și după veacul al IX-lea au legiferat factorii competenți pe seama bisericii, dar acele norme nu se numesc canoane, fiindcă n'au intrat în colecția de canoane, care s'a încheiat în veacul al IX-lea. Dreptul canonic așadar e baza celui bisericesc, dar nu e așa de vast ca acesta după extenziune.

Din opul lui Milaș învățăm, care e locul bisericei în domeniul dreptului, care e poziția dreptului bisericesc în sistemul

general al dreptului, arătând, că raporturile de drept au trei domenii: drept bisericesc, privat și public, după cum privim pe om: ca membru al bisericii, în sine și ca membru al statului. Expunerile sale ne prezintă pe omul deplin stăpân în materie juridică, pentru-că despre aceasta mărturisesc notele, — de cari e însoțit textul, — luate din cei mai renumiți juriști, cum e Puchta, Savyni Bluntschli etc. Pe lângă aceasta se referă și la cei mai celebri autori de drept bisericesc romano-catolic și protestant, ca: Phillips, Walter (catolici) și Richter și Wasserschleben (protestanți).

Milaș împarte materialul în 5 părți: I. Izvoarele dreptului bisericesc și colecțiunile lor; II. Organizația Bisericii; III. Administrația bisericii; IV. Vieața bisericii și V. Raportul dintre biserică și stat și eterodocși.

Un deosebit serviciu face autorul prin înșirarea unei conștiențioase serii de lucrări asupra literaturii dreptului bisericesc, asupra izvoarelor, menționând și de Constantin Popovici jun. care a scris: Fântânele și codicii Dreptului bisericesc. La lucrările sistematice menționează dintre Români pe Șaguna, Boroianu și Pocițan.

La pag. 19 și 22 autorul face amintire de opul lui *Euthimius Ioannovis*: Principia Iuris Ecclesiastici veteris orthodoxae orientalis Ecclesiae, despre care spune că a văzut numai primul volum, care tratează despre persoanele bisericesti. Despre exemplarele volumului al doilea deduce, că trebuie să se fi ars toate în timpul revoluțiunii ungare. Se află însă un exemplar al volumului al II-lea în biblioteca societății «Andrieu Șaguna», care volum tratează: «de rebus sacris, et profanis, cum speciali tractatu de matrimonio». Cum se vede, învățatul episcop, neavând la îndemână decât volumul prim, a dedus, că în volumul al doilea autorul va fi tratat materialul întreg, dar deducția se pare a fi nebazată, căci volumul al doilea — apărut în Neoplanta în 1844, cu trei ani mai târziu ca primul volum, — nu exhaustează întreg materialul, ci tratează numai despre lucrurile sfinte, biserică, altar, amvon, mănăstiri etc., apoi despre căsătorie și la sfârșit despre lucrurile profane, încheiând cu măsurile și ponderile, câtă vreme lipsește cartea a III-a, care tratează despre delicta și judecata bisericească. Fiindcă al doilea volum

nu cuprinde și cartea a III-a, — (despre care titlul volumului I. și II. amintește: *Principia Iuris Ecclesiastici... quae collegit, et in tres Libros: de Personis; item de rebus, cum speciali Tractatu de Matrimonio; atque de Delictis, et Iudiciis,...* în limba Latină vertit Euthimius Ioanovics), — urmează, că de sigur cartea a treia a fost rezervată în al III-lea volum, care nu știm să fi apărut. Despre acest op al lui Ioanovics se zice, că l-ar fi folosit mitropolitul Șaguna la compunerea Compendiului său de Dreptul Canonic.

Izvoarele dreptului bisericesc le expune cu un exat și larg aparat științific și în fiecare propoziție cetitorul are ocaziunea de a se convinge, că totul în biserica noastră se bazează pe păstrarea învățaturii sănătoase a evangheliei creștine. Face o comparație corectă între tradiție și dreptul uzului, tratează despre legile civile ca izvor al dreptului, apoi despre dreptul canoniștilor. Cu privire la întrebuintarea izvoarelor dreptului, aplicarea și puterea obligatoare a legilor bisericești, Milaș e de părerea, că Biserica a avut și va avea «totdeauna dreptul, ca, ținându-se strâns de principiile fundamentale, exprimate în poruncile principale ale Evangheliei, să desființeze, după împrejurări, normele vechi și să dea altele noi. Dupăcum odinioară sinoadele posterioare desființau unele norme ale sinoadelor anterioare sau le dădeau altă formă, tot așa și azi, dacă s'ar adună un asemenea sinod, ar putea face uz de acest drept»... «Numai adevărurile credinței și moralei nu pot fi desființate niciodată» (pag. 50—51). Tot la acest loc ne dă ocazie Milaș să ne întipărim bine în memorie, că după promulgarea unei legi, datoria de căpetenie a autorității bisericești e să facă totul pentru ca acea lege să fie ascultată, spre care scop însă conducătorii înșiși vor avea să respecteze legile bisericești, căci și regii sunt supuși lor, adecă acelor legi!! Normele explicării legilor și abrogării legilor le tratează cu aceiaș claritate și cu aceiaș metodă, conform căreia principiile expuse le aduce în raport cu părerile celor mai savanți juriști.

După privirea generală asupra izvoarelor, autorul se ocupă de izvoare în deosebi. Izvoarele le împarte în două grupe mari: generale și particulare. Izvoarele generale le expune după însemnătatea ce o au: a) *Izvoare fundamentale* (Sf. Scriptură; Sf.

Tradițiune și canoanele); *b*) întregitoare, cari cuprind hotărâri sinodale aduse după încheierea nomocanonului în 14 titluri; izvoare auxiliare, adică părerile, tratatele și comentariile canoniștilor renumiți; *c*) legile vechi civile-bisericești. Izvoarele particulare sunt acelea, cari privesc bisericile autocefale de azi. Atât despre izvoarele generale cât și despre cele particulare tratează pe larg, adăogând note subliniare, cari dau posibilitate cetitorilor să se adâncească și mai profund în materie. O mică observare e de făcut aici și anume cu privire la folosirea expresiei «izvoare particulare». Ediția germană vorbește consecvent despre «*besondere Quellen*» iar traducătorii ediției noastre la pag. 61 folosesc termenul «izvoare *particulare*», însă la pag. 107 le numesc «izvoare *speciale*», cu toatecă mai corectă e expresia «izvoare *particulare*», carea ar fi să se mențină de traducători peste tot, câtă vreme bunăoară și la pag. 8 vorbesc despre «dreptul *particular*».

Altcum însă expunerea întreagă ne dă o instruire deplină și ne clarifică ființa izvoarelor generale, — cari au obligativitate pentru orice biserică singuratică, care vrea să nu piardă caracterul ortodoxiei, — precum și a celor particulare, cari sunt ale singuraticelor biserici și sunt condiționate de raportul lor cu statul și de organizația lor externă.

La izvoarele particulare aflăm înșirat și Statutul Organic al mitropoliei din Sibiu. Aici se fac însă (pag. 123) unele erori, ca: se spune, că autonomia bisericii noastre s'a recunoscut prin articolul de lege 19 din legea ungară. E o eroare de tipar aceasta, căci prin articolul IX. am dobândit autonomia. Se folosește apoi expresia «*conventul mănăstiresc*», câtă vreme Statutul organic are termenul: «*sinodul mănăstiresc*».

Partea a doua a cărții — după cum am mai spus — se ocupă cu *organizația bisericii*. Vorbește mai întâi despre biserică în genere. Intemeierea solemnă a bisericii s'a făcut prin răstignirea Mântuitorului pe cruce; capul bisericii e unul: Hristos, ceace se argumentează și cu argumente raționale, căci biserica e o împărăție spirituală, prin urmare poate avea numai un cap spiritual suprem cu deplină putere de conducere. Puterea bisericească trebuie deci împărțită la conducătorii spirituali din diferite

locuri ale lumii creștine. Omul e muritor și prin urmare nu poate fi conducător veșnic al bisericii (pag. 171—172).

La locul acesta, pentru a cunoaște prin dovezi părerile canonistice ale lui Milaș, relevăm pe scurt părerile ce le are cu privire la raportul dintre clerici și laici. «Chiar dacă laicii n'au drept să fie organe ale lucrărilor dumnezeiești din Biserică, totuș, ca oameni și creștini, ei dispun de aceleași mijloace și puteri care țintesc la binele ei și care sunt impuse și păstorilor bisericii; ca atare ei pot și trebuie să-și întrebuințeze puterile ori de câteori e vorba de binele Bisericii» (pag. 181). Ei pot exercită puterea magisteriului, dar cu știrea și învoirea ierarhiei. Inșă «potestas ordinis» o poate exercită numai ierarhia. Puterea ierarhică are dreptul să conducă toate afacerile privitoare la Biserică, iar laicii pot conlucra. Pentru că spiritul bisericii ortodoxe cere conlucrarea aceasta. Dar toate drepturile poporului sunt condiționate de adunarea episcopilor, care exercită puterea bisericească în sinod ecumenic peste toată lumea și în sinod local cu putere obligatoare pentru bisericile particulare.

Nici o afacere administrativă nu se poate aranja fără episcop. Drepturile poporului atârnă de ale episcopilor. Milaș arată că, ce e drept, la sinoadele vechi luau parte și laicii, dar vot decisiv aveau numai episcopii. Laicii luau parte la sinoade și ascultau desbaterile. E însemnată mai ales pentru biserica noastră constatarea că: *«După cum în sinoadele ecumenice și în sinoadele particulare, tot așa și în consistoriile eparhiale, numai preoții au dreptul să intervină și să dea hotărâri.* De aceia laicii care după organizarea fundamentală a bisericii orientale, nu puteau lua parte de drept în sinoadele bisericești amintite, nu pot lua parte nici la adunările consistoriilor eparhiale, nici în chestiuni de credință, nici în afaceri de administrațiune bisericească» (p. 184—185).

La p. 290 și urm. ne spune Milaș, că la alegerea unui episcop luă parte poporul, clerul și episcopii eparhiei. Poporul își dădea părerea, iar episcopii decideau, care e cel mai vrednic, ori apoi episcopii propuneau, iar poporul se pronunță. *Nimeni nu putea fi episcop fără voia poporului.* Inșă mai târziu s'au ivit neorânduiele la alegeri și de aceea sinodul local din Laodicea a decis, ca poporul de rând să nu mai ia parte la alegerea

episcopului. Astfel cu încetul poporul nu mai participă și deja în veacul al XIII-lea s'a introdus în foarte multe biserici participare obiceiul, ca episcopul să fie ales numai de episcopi.

În oarecare măsură arată poziția laicilor față de cler, chiar și participarea la sinoadele ecumenice. Drept de vot au numai episcopii, iar ceilalți membrii ai clerului, preoți și diaconi, au numai vot consultativ. Și laicii pot lua parte (p. 240) însă nu cu vot decizător, ci puteau contribui și ei cu explicațiile lor la lămurirea chestiunilor. Cu privire la dreptul poporului de a alege preoți, constată Milaș, că «dreptul poporului de a alege pe preot și a-l propune episcopului eparhial se poate păstra numai acolo unde există dreptul ctitoresc formal și confirmat pe cale legală (p. 185). Cu privire la participarea laicilor la administrarea averii bisericii cănoanele nu dispun nimic. Dar dejă în vremea apostolică s'au ales și laici evlavioși, cari dădeau mână de ajutor apostolilor în chestia veniturilor bisericesti. La pag. 435 arată Milaș cu claritate cum s'a început rolul laicilor în administrarea averilor bisericesti și explică originea epitropiilor de azi.

În partea a doua, după cele expuse despre biserică, tratează despre *autoritatea* bisericască, originea, subiectul și ramurile ei. Secțiunea a II-a a acestei părți expune doctrina despre ierarhie, alcătuirea ierarhiei, intrarea în cler, carea e în strânsă legătură cu chestia educației și culturii științifice a clerului. Se expun calitățile pentru intrarea în cler, se explică cuprinsul hirotoniei și se tratează și despre hirotonia celor de altă credință.

Secțiunea a treia a părții a doua ne înfățișază organele puterii bisericesti și anume sinoadele ecumenice ca autorități ale bisericii universale; apoi se expune organizația bisericilor particulare.

Partea a treia ne prezintă *administrațiunea bisericască*. Mai ales e vorba despre păstrarea, răspândirea doctrinei creștine, după aceea despre administrarea lucrărilor sfinte, sub cari Milaș înțelege cele 7 taine și diferitele rugăciuni instituite de biserică. Milaș nu expune amănunțit doctrina despre taine, ci numai partea lor canonică, arătând condițiile validității unei taine (materia corespunzătoare, preotul sfințit legal și în sfârșit invocarea Sfântului Duh după o formulă anumită și cu gândul preotului la actul sfințirii pag. 366). Urmează apoi în partea a

treia legislațiunea bisericească, jurisdicțiunea bisericească (unde se înșiră delictele și pedepsele) și se expune apoi dreptul bisericii de a avea averi. Milaș separează aici averea bisericilor de chestia susținerii clerului, căci și izvoarele le separează. Subiectul proprietății averii bisericii e fiecare biserică locală, care dispune de avere (p. 427).

Partea a IV-a tratează despre *vieța bisericească*, carea consistă în înfăptuirea relațiunilor de drept ale bisericii. Prin botez devine creștinul membru de drept al bisericii, se expune deci taina botezului. Apoi se arată modalitățile prin cari sunt primiți eterodocșii în biserică și anume: păgânii, se primesc în calitate de catehumeni, apoi creștinii neortodoxi prin botez sau prin mir-ungere, sau prin pocăință și în fine per excepționem se mai primesc în biserică — dar această normă e în uz numai în biserica greacă — catolicii și protestanții numai sub condiția, dacă se botează.

După acestea urmează *vieța liturgică*. Punctul central e aici euharistia. Milaș arată că preotul care o celebrează trebuie *absolut* să se împărtășească, și pentru aceasta să fie nemâncat. Se vorbește apoi despre venerarea sfinților, despre locurile sfinte, lucrurile sfinte și timpurile sfințite. Sub lucruri sfinte înțelegem acelea, cari se referă exclusiv la serviciul divin. Unele se întrebuițează direct pentru euharistie, altele independent de ea (d. e. cărțile sfinte). Celece se întrebuițează direct (potirul etc.) se numesc *sfinte*, celelalte (cărțile etc.) *sfințite*. Tot în partea a patra se tratează și despre căsătorie, apoi despre *vieța societăților* în biserică, între cari numără Milaș și monahismul, pe care îl prezintă ca lipsit de caracterul necesității în biserică, dat fiind, că în istoria bisericii, până la o vreme n'a existat. Societățile laice însă sunt a se deosebî de ale monahilor, căci membrii lor nu depun votul monahal, nu duc *vieța monahală comună* etc.

Partea ultimă, adică a cincea tratează despre raportul dintre biserică și stat; mai întâiu primim o privire generală, care s'a luat numai în ediția a doua a opului, căci din ediția primă lipsește. Se tratează apoi originea bisericii și a statului și independența lor, carea se face evidentă prin deosebirea ce este între amândouă. Căci biserica a fost fundată direct de

Dumnezeu, dar statele numai indirect, întrucât Dumnezeu a sădit în oameni tendința de unire; apoi biserica nu e mărginită nici în privința temporală nici locală, ca statul. State sunt multe, dar biserica e numai una. Biserica e dăinuitoare; statul se schimbă etc. Scopul ultim e viața de veci pentru om, ca membru al bisericii, dar ca membru al statului e asigurarea unui traiu tihnit pe pământ. Nu urmează însă că între ele ar fi exclusă orice reciprocitate, pentru că membrii bisericii în același timp sunt și membrii ai statului. Intre ele e un raport de ajutor reciproc; pentru biserică nu e de însemnătate sistemul politic al statelor; pe capii statelor îi consideră de unși ai lui Dumnezeu și învață pe membrii ei să asculte de dânsii, însă în aceeași vreme își vede și de misiunea sa divină. Biserica are principiul său, în temeiul căruia și dacă e apăsată de stat, își îndeplinește misiunea sa.

Milaș prezintă și un tablou general al sferei de activitate a statului și bisericii. În competența exclusivă a bisericii cad chestiile de natură spirituală: a) credința și morala, serviciul divin, tainele (având în vedere caracterul lor bisericesc), administrarea internă a bisericii, primirea în cler etc. În competența statului cad: chestiuni de drept privat, violarea legilor statului etc. Chestiile cari pot fi rezolvate de biserică și stat în înțelegere comună ar fi: înființarea de episcopii, stabilirea eparhiilor etc. În fine expune Milaș raportul dintre biserică și celelalte societăți religioase.

* * *

Acum, când e vremea a încheia aceste rânduri, nu pot trece cu vederea a aminti, că traducătorii acestui op au săvârșit prin darea lui în românește o operă de mare valoare pentru biserica noastră ortodoxă-română de pretutindenea. Traducerea tălmăcește în chipul cel mai fidel textul stabilit de marele canonist Milaș și astfel întreaga traducere se prezintă ca o lucrare de mare preț. De amintit este, — pentru a se ține seama la o a doua ediție, — că s'au strecurat multe greșeli de tipar (p. 7. *ecclesiastica*, în loc de: *ecclesiastica*; pag. 56: *deducțiuni* în loc de: *deducțiuni*; pag. 127 *biseirica*, în loc de: *biserica*; pag. 305 notă: 34 în loc de: 24; pag. 377: *trantmise* în loc de *transmise*; pag. 472; *matura*, în loc de: *natura*);). Continuarea

la pagina 567 nu vine pe pagina 568 și pe pag. 569, de aici continuarea vine pe pag. 568 și apoi vine pag. 570. Paginile 574, 575, 576 și altele, încă conțin erori de tipar. Credem, că la a doua ediție se vor evita toate aceste erori.

De încheiere nu pot, decât îndemna pe toți aceia, cărora li-a fost și le va fi dat să aibă trebuință de cunoașterea canoanelor și de orânduiri, după cari e condusă biserica ortodoxă a Răsăritului, să nu piardă ocazia, când vor avea putință, — de a se prevedea cu acest op de mare valoare, al cărui autor cu drept cuvânt poate fi numărat la locul al doilea între cei mai de căpetenie canoniști ai bisericii ortodoxe-răsăritene, dupăce, — după părerea lui Milaș, — locul prim îl ocupă arhimandritul Ioan al Rusiei.

Dr. Gh. Comșa.

Solia dela mormânt.

Solia dela mormânt e solia învierii și a vieții! Solia bucuriei și a păcii! Solia puterii în cer și pe pământ! Solia apostolatului creștin!

«*Bucurați-vă!*»! a fost salutarea cu care Cel înviat a întâmpinat pe mironosițele (Mat. 28, 9) cari au venit în dimineața învierii la mormânt. Ele au făcut calea spre Golgota, au văzut pe Hristos în mijlocul chinurilor răstignirii, au auzit cuvintele prin cari «și-a dat duhul», au văzut trupul Lui în mormânt și peatra rostogolindu-se deasupra mormântului, ca și pe inimile lor. Ce vor fi simțit ele acum, când au văzut înaintea lor *viu* pe Cel închis în mormânt și din gura Lui au auzit cuvintele «*Bucurați-vă!*»? Nespus de mare a trebuit să fie bucuria lor. Închipueți că ai fi în locul lor: ce ai simți, creștine? *Bucuria învierii!* Solia acestei bucurii ne vine și nouă astăzi.

«*Pace vouă!*»! (Luca 24, 36; Ioan 20, 19, 21, 26) a fost solia cu care a venit Cel înviat în mijlocul ucenicilor săi «cari s'au bucurat văzând pe Domnul». «*Pace vouă!*» ce solie dumnezeiască e aceasta mai ales astăzi, în mijlocul unei lumi tulburate ca nici când altă dată! Dar pacea lui Hristos e pacea pe care lumea nu o poate da, pacea ce izvorește din armonia sufletului (Ioan 14, 27) care nu atârnă dela strămătorările din afară

(Ioan 15, 18), ci se susține și în mijlocul lor. «Pace vouă!» e solia ce ne sosește de odată cu învierea, în mijlocul gândurilor și a tulburării inimilor noastre. «Acestea am grăit vouă, ca să aveți întru mine pace; în lume scârbă veți avea, ci îndrăzniți, eu am biruit lumea» (Ioan 16, 33).

«*Datumi-s'a toată puterea în cer și pe pământ*» (Mat. 28, 18) — solia puterii care a triumfat prin înviere și înaintea căreia trebuie să se plece toate puterile cerești și cele pământești și «toată limba să mărturisească, că Domnul este Isus Hristos întru mărirea lui Dumnezeu Tatăl» (Filip. 2, 11). Sceptrul său e puterea cea mai înaltă. Impărăția sa nu are margini, ca și harul și adevărul care stă la temeliile ei.

«*Mergând învățați toate neamurile*» (Mat. 28, 19) — iată solia apostolatului! Dar *acest* împărat nu stă pe tronul mării sale așteptând ca oamenii să vină și să se mântuiască. Dupăce prin sângele său ni-a răscumpărat și ni-a deschis porțile ceriului, a trimis pe apostolii Săi să învețe și să vestească evanghelia vieții și a mântuirii la toată făptura.

«*Iată eu cu voi sunt în toate zilele, până la sfârșitul veacului*». Nici odată n'a rămas neîmplinită această mângâietoare făgăduință. Domnul a fost cu ucenicii Săi în Ierusalim, în Antiohia, în Efer, în Colose, în Galația, în Filipi, în Tesalonic, în Corint, în Atena, în Roma și până la marginile pământului. *Și astăzi El este cu urmașii apostolilor și cu toți aceia cari pășesc pe urmele Lui*. El este și cu noi, oricare ar fi terenul muncii noastre. El este cu noi, când mâinile noastre slăbesc și curajul inimei noastre scade. El este cu noi, când suntem împesurați de dușmani cari ne vor răul. Când se întunecă și vifore se ridică amenințătoare în jurul nostru, El este cu noi. Și în valea întunecoasă a suferinții și a morții, El este cu noi. El trăiește, căci s'a dovedit mai puternic decât moartea și mormântul, s'a dovedit Domn al puterii și al vieții.

Aceasta e solia care ne sosește iarăși dela mormântul Domnului în Dumineca învierii. Să o primim cu credință fiească și neșovăitoare. Să o vestim cu entuziasmul primilor ei binevestitori, în această lume a uciderii și a morții. *Nouă ne trebuie evanghelia vieții*. Prin ea să turnăm în sufletele tuturor fiilor bisericei și poporului nostru nouă puteri și nouă nădejdi în

viitor. Nu poate fi închisă viața în mormânt, căci rupe toate pecețile vicleniei și răutății. Spuneți tuturor, că după Vinerea patimilor sosește totdeauna Dumineca învierii! Așa e și în viața neamurilor și așa trebuie să fie și în viața neamului nostru!

Acest curaj moral să-l înviem în toate sufletele, în legătură cu solia învierii Aceluia, care a zis despre sine: «*Eu sunt învierea și viața. Cel ce crede întru mine, de va și muri, va fi viu, și tot cel ce este viu și crede întru mine, nu va muri în veci. Crezi aceasta?*» (Ioan 11, 25, 26). *Nicolae Bălan.*

Pilde și asemănări.

Anotimpurile vieții. Intr'o societate de oameni de diferite vârste s'a pornit discuție asupra întrebării: care timp din viața omului e cel mai fericit? Dupăce și-au spus toți părerile, a fost poftit să se pronunțe în chestie și stăpânul casei în care se găsiă societatea — un bătrân trecut de 80 de ani. Acesta, luând cuvântul, întrebă pe cei prezenți, dacă au văzut grupul de pomi ce se găsește dinaintea căsii sale, apoi zise: «Când sosește primăvara și în aerul blând al ei răsar mugurii și florile pe arbori, mă cuget: cât de frumoasă e primăvara! Când vine vara și pomii sunt acoperiți cu frunziș des, în care se ascund pasărilor cântătoare, zis: cât de frumoasă e vara! Când toamna pomii sunt încărcăți cu poame, iar frunzelé lor au cele mai variate colori, gândesc: cât de frumoasă e toamna! În sfârșit când vine iarna și pe pomi nu sunt nici frunze, nici fructe, atunci printre crengile desbrăcate de podoabe privesc în sus, cum mai înainte nu puteam, și văd cum strălucesc stelele colo, întru cele de sus! Acum spuneți-mi, care timp din viața omului e mai frumos? Fiecare e frumos, fiecare își are frumseța sa, dar *atârnă dela noi ca să i-o știm da*».

*

Buruienile. Pentru ca să nimicești o grădină, nu trebuie să smulgi florile, să spargi cărările și să strici îngrăditura. E destul dacă nu te mai interesezi de loc de ea, ci o lași părăsită.

Există mulți oameni, cari nici decum nu se cugetă să facă pagube în grădina sufletului lor, dar ei nu se interesează de ea, nu o îngrijesc de loc. Ei nu cetesc sfânta Scriptură, nu se mai roagă, nu cercetează sfânta biserică, nu se mărturisesc, nu se cuminecă, nu plivesc în fiecare zi buruienile ce au crescut în grădina sufletului lor, lasă să crească tufişuri în neorânduială, cari nu lasă să pătrundă aierul și razele soarelui la plantele cele folositoare. În acest chip în scurtă vreme grădina se umple de sălbătăcime și uriciune.

Așa se întâmplă și cu grădina sufletului nostru. Ea trebuie să producă ceva: flori și fructe, ori spini și pălămidă. Cele dintâi buruieni ce au crescut din negrijă în această grădină, sunt cele mai primejdioase, căci atrag după ele în scurtă vreme multe altele.

*

Ceeace ne trebuiește. *Alex. von Humbold*, un mare savant, zise odată: «E caracteristic că oamenii — atât cei din clima fierbinte, cât și cei din cea rece — arată deopotrivă predilecție pentru căldură. Când a fost introdus creștinismul în Islanda, locuitorii de acolo au voit să fie botezați cu toții în izvoarele calde de pe Hecla. În zonele tropicale, pe șesuri ca și în munții Cordileri, se adună oamenii din toate părțile la izvoarele cele calde».

Oamenii iubesc căldura, ca și când în mod instructiv ar simți, că în căldură e viață, iar în răceală și ger e moartea. Oare nu e tot așa și în viața sufletească? Oare dacă bisericile rămân goale, iar localurile de distracție sunt pline: nu e de vină și preotul, care nu pune căldură în felul cum săvârșește slujbele și nu spune dela sine nici un cuvânt cu foc și duh și putere de sus? Căldura inimii atrage, răceala respinge. Oamenii simt numai decât, cari cuvinte sânt isvorite din convingeri și cari sânt numai aramă sunătoare.

Celce trăiește în prezența lui Dumnezeu, acela nu rămâne cu sufletul rece, căci soarele iubirei de Dumnezeu topește ghiața egoismului și face din inima omului un ogor productiv. Dacă trăim în lumina feții lui Dumnezeu, atunci inima se încălzește de iubirea lui Dumnezeu. Celce trăiește departe de Dumnezeu, acela rămâne în umbră și cu inima rece. Cum va

putea încălzi unul ca acesta și pe alții? Cu un sloiu de gheață nu poți ațâța focul. Numai viața trezește viața.

*

Șase reguli pentru creștinii cei tineri. 1. Nu uita nici când să-ți faci rugăciunile tale zilnice, în camera ta. Când le faci, te cugetă așa: Domnul e de față și aude rugăciunea mea (Evr. 11, 6).

2. Nu uita să cetești din sf. Scriptură, iar când cetești te cugetă așa: Domnul vorbește cu mine și eu trebuie să cred ceea ce-mi spune și să urmez (Ioan 5, 39).

3. Nu lăsa se treacă nici o singură zi, în care să nu fi făcut ceva pentru Domnul. În fiecare seară te cugetă la aceea ce a făcut Domnul Hristos pentru tine, apoi te întreabă: ce voi face eu pentru El? (Mat. 5, 13—16).

4. Dacă stai la îndoială și nu știi de e bine ori nu e bine să faci un lucru, roagă-te lui Dumnezeu, să te lumineze. Dacă după rugăciune ți-se va părea că nu e bine să-l faci, atunci să știi că acel lucru nici nu e bun (Rom. 14, 23).

5. Nici când nu te luă orbește după faptele altor oameni, zicându-ți: fiindcă aceia au lucrat așa, vreau să lucrez și eu ca dânșii. Ci mai vârtos întreabă așa: Doamne, ce vrei Tu ca să fac eu? apoi după răspunsul ce-l vei primi te îndreaptă (Ioan 10, 27; Rom. 14, 16, 22, 23).

6. Nu te prea încrede în păreri tale. Dacă ele sunt în contradicere cu cuvântul lui Dumnezeu, atunci te întreabă: oare pot fi bune păreri mele, dacă e adevărat cuvântul lui Dumnezeu? Fiindcă amândouă nu pot fi adevărate, atunci crede lui Dumnezeu și lasă-ți inima de minciună (Rom. 3, 4).

*

Folosul poverilor. Un călător ne spune, că în unele ținuturi din Africa, oamenii, având să treacă printr'un râu cu curgere repede, își pun mai întâi pe cap o povară grea, bunăoară o piatră. Povara îi face să-și proptească bine picioarele și îi ferește de a se răsturna în valuri.

Așa face și Dumnezeu cu noi, când ne pune ca să purtăm câte-o povară în viață. Curentele vremii și valurile vieții poate ni-ar răpi cu ele, dacă n'am avea povara, care ne face să ne cugetăm mai cu temei asupra drumului vieții noastre.

N. B.

Mișcarea literară.

Calea Vieții. Invățăture creștinești pentru poporul românesc, Vulcan.

«Titlul unei cărți arată de obicei, ce a *voit* autorul să scrie». Lărgind sfera acestui adevăr, sentința lui cade și asupra publicației din discuție.

Chestiunea stă așa: fost-a apariția unei reviste religioase pentru popor o necesitate sau nu? Răspunsul e în afară de orice îndoială. Căci dacă peste tot are cineva lipsă de îndrumare sufletească corectă și luminată, apoi are țăranul nostru, pe care vitregia vremurilor l-a mînat în noianul adânc al superstițiilor înfricoșătoare. Se 'nțelege, vorbim de «totum pro magna parte». Asaltat de viforul zilelor grele el se sbate orbecînd și strigă după ajutor. Spasmul chinurilor sale sufletești nu-l vom putea domoli decât prin vorbe de mîngăiere, prin înțeleaptă povață; iar întunerecul din sufletele năpăstuiților nu va fugi decât din fața *luminii*, căci «Lumina întru întunerec luminează».

Calea vieții! Ingustă, spinoasă, plină de obstacole și primejdii, cum e, *ea* este cea adevărată. Ferice, de ceice o cunosc și *o urmează*. Ei sunt eroii vrednici de cinstea de a trăi. Căci, oricum, vieța e un dar. În sine nu e nici bună nici rea. *Ți-o faci* — una sau alta. Și binecuvîntat e numele celorce îndrumează și pe alții înspre limanul mîntuirii.

Acesta și *vrea* să fie scopul revistei, de care vorbim. Trebuie să constatăm însă dela început, că ceice redactează «Calea vieții» umblă pe — căi greșite. Când o spunem aceasta, facem o observare de caracter mai mult metodologic decât material; căci când încerci să luminezi pe cineva, nu e vorba numai de învățatura ca atare, ci mai vîrtos de felul, cum cauți să i-o strecuri în suflet. Înainte de toate trebuie să-i vorbești în limba *lui*. Altfel, să nu te miri, dacă sămănînd cel mai curat grâu chiar, vei seceră pălămidă. În această privință «Calea vieții» se apropie de limita suficientă — fără a o atinge. Stilul pe alocurea e prea rigid, artificial, ne mai amintind unele sterilități și anomalii limbice ca cea a părintelui Nicolae din articolul «De vorbă cu

credincioșii mei». — Bună seara, *Domnule* părinte! Par'că anume vrea să sfideze *intimitatea*, temeiul tuturor raporturilor dintre preot și credincioși. «Domnule tată!», ca ironie fină la adresa unui preot prea «modernizat» de duhul vremilor noastre. ar mai merge; dar fraza, pusă în gura lui Nenea Pavel — nu rimează.

Și-apoi de împărțirea și specificarea cărților Sf. Scripturi îi arde țaranului nostru, când el se 'ngrozește și de *ideia* de a-și face capul călindar? Abstracțiunile, teoria goală pentru ei e vorbă 'n vânt. Nu prinde. Sfaturi practice, concretizate în exemple, iată «pânea vieții» pentru popor!

Apoi articolul cu frumosul titlu «Crâșma-i soră cu Românul» e de toată — minunea. Adevărat, că Românul bea... când poate. Dar a ridică crâșma la rangul onorific de soră a neamului nostru, fără 'n doială, că trece dela constatarea unui trist adevăr la bârfirea unui popor, fapt, care însuș osândește pe moralistul din capul căruia a răsărit această injustă sentință. Și încă ceva. Autorul nici n'a rămas consecvent, recunoscându-și — poate instinctiv — greșala. Căci în miezul acestei «apologii» a beției — altfel nu-i pot zice — spune, că patima din discuție «în multe părți *nu* este cunoscută, nu este înrădăcinată». Dar atunci, care-i geneza iperbolicului titlu? Dacă nu este cunoscută, de ce-o mai amintește, fie chiar cu intenția de a o combate?

Articolul e ținut într'un ton plin de umor — fără a fi satiric, — care umor culminează într'o glumă demnă de regretații «Bobârnaci», dar nu de o revistă cu pretenția de a face educație religioasă-morală.

Numerii 2 și 3 dovedesc un vădit progres atât ca tehnică, cât și ca conținut. Unii sfătuitori însă nici aici n'au fost în stare să se ridice mai presus de superficialitatea unei concepții inferioare despre lucruri. Bunăoară diacul Vasile în «Despre înoirea omului prin post și pocăință» se mărginește la tâlcuirea rostului, ce-l are abstinența dela mâncări și beuturi, fără a accentua valoarea postului mai înalt, spiritual.

Cuprinsul publicației îl completează câteva «Pilde și cității biblice» — bine alese, ce e drept. Comentarea unora însă, într'o «limbă veche și înțeleaptă» n'ar fi de prisos. Doar însuși părintele Nic. mărturisește, că «Biblia e un lucru greu de înțeles,

omul fără învățătură nu o pricepe, dacă nu sunt în ea și însemnări, cari să lumineze pe om».

Câteva poezioare *împodobesc* paginile revistei.

Valoarea unei cărți e egală cu duhul sălășluit într'ansa. Mai mult duh și o mai severă autocritică — în trebuște revistei «Calea Vieții». Altfel își osândește rațiunea propriei sale existențe.

N. Colan.

CRONICĂ.

Bristos a înviat!

*Tuturor colaboratorilor, cetitorilor și prietinelor
„Revistei Teologice“ le poftim: Sărbători fericite!*

† **Daruri frumoase pentru orfelinatul nostru.** Ne crește inima de bucurie văzând însuflețirea mare și iubirea darnică, cu care se fac contribuiri pentru înființarea căminului de adăpostire și creștere a orfanilor neamului nostru. Au intrat contribuții dela bogați și săraci, dela intelectuali și țărâtime, dela societăți și institute financiare, ba chiar și bravii noștri ostași din tranșee au trimis sume foarte frumoase. Cel mai mare dar — un dar cu adevărat princiar — ce s'a făcut până acum, este al *bisericei sf. Nicolae din Brașov*, care a votat suma de 100.000 cor. pe seama orfelinatului. Nu mai puțin prețios este darul de peste 30.000 cor. ce l-au dat Săliștenii. Conducătorii acestor două centre bisericești și naționale ale noastre, cari totdeauna au stat în

fruntea mișcărilor mari din sânul neamului nostru, au dat dovadă că stau la înălțimea vremilor mari, prin cari trecem. Servească de pildă!

•
† **Orfelinat unit la Blaj.** Pilda bună a bisericei noastre a avut darul de-a îndemna pe frații noștri uniți cu Roma ca să o imiteze. Cu mult entuziasm s'a decis înființarea unui orfelinat unit la Blaj, pentru care s'au și adunat deja până acum sume foarte frumoase. Numai bucură ne poate această nobilă emulație în săvârșirea faptelor mari de iubire creștinească și românească. Acesta e ogorul cel larg, pe care cu cât vom lucra mai mult și mai cu spor și unii și alții, cu atât ne vom apropia și înțelege mai bine. Munca caritativă înfrățește.